1907

PAUL CONSTANT

Primăvară, focuri și gloanțe

Ilustrații:

GYÖRGY MIHAIL

PAUL CONSTA

Primăvară, focuri și gloanțe

EDITURA ION CREANGĂ BUCUREȘTI
1973

Am în față unul din acele caiete vechi, cu scoarțele palide și cu scrisul frumos, caligrafic, atît de cunoscut, al dascălului Nicu. Cerneala violetă și-a păstrat vie culoarea încît, dacă n-aș ști că mîna care l-a scris se odihnește demult în pămînt, aș putea crede că e rodul unei osteneli de cîteva luni în urmă.

Cînd a murit dascălul Nicu, învățătorul satului nostru, terminasem școala normală și mă găseam învățător într-o comună învecinată, de peste deal de noi. Vrînd să mă aibă aproape, așa ca să ne putem vedea cît mai des și să mă ajute și pe mai departe cu sfaturile, stăruise din răsputeri să fiu numit prin vecini. Se gîndea, poate, că fiind bătrîn și pe prag de pensie să mă aducă în locul lui, ca să nu-i rămînă casa lipsită de bucuria unui copil cu care să poată schimba o vorbă, să-l ajute la îngrijirea albinelor și să nu-i lase grădina împodobită cu straturi de flori să intre în paragină.

[illegible] și în bunătatea lui de cuget, și sfătuindu-se cu soția au hotărît să mă ia copil de suflet. Să mă crească, să mă dea la învățătură și să se bucure că mi-a făcut un rost în viață de care să fie mîndru.

Eram un copil plăpînd, orfan și de mamă și de tată, adăpostit în căsuța unei bătrîne care, cu toată bunătatea ei nu-mi putea da mai mult decît o laviță așternută cu rogojină pe care să dorm și, atunci cînd se întîmpla să aibă, cîte o strachină cu ciorbă de buruieni și o frîntură de mămăligă sau turtă uscată. Dinspre partea rudenilor nu mă puteam aștepta la vreun ajutor. Erau cu toții săraci, cu căsuțe parcă îngenunchiate, cu pătule prin care băteau vînturile, fiecare cu cîte o droaie de copii mereu flămînzi și zdrențăroși. Poate că în sufletul lor le era milă de mine, niciunul însă nu avea putere să mă ajute cu ceva... De cîte o vorbă cu care să mă mîngîie, nu m-au lipsit. Oamenii din acea vreme, așa cum îi croise sărăcia și necazurile, zîmbeau arar și silnic. În dreptul meu însă se opreau ca să-mi ia seama și nu pregetau să-mi mîngîie părul, crescut peste mărginile căciulii, și să-mi spună cuvinte de încurajare pe care le puneam la inimă.

Din cînd în cînd, după ce ieșeam de la școală, dascălul Nicu mă lua cu el acasă, chipurile să-i plivesc buruienile de pe straturile de flori. Nu apucam să fac însă mare lucru, că mă chemau în bucătărie și mă așezau în rînd cu ei la masă. Cu toate că eram flămînd, căutam să mănînc legumit și cuviincios, ferind să nu-mi cadă din lingură și să pătez fața de masă.

Purtîndu-mă astfel, cît eram eu de copil și de nepriceput, am început să-mi dau seama că amîndoi prind să-și preschimbe mila în dragoste ca pentru un copil al lor.

Mama Ileana Vornicul, murise la vremea treieratului, la aria arendașului, pe cînd arunca snopii de grîu în batoză. O prinsese cureaua și o izbise cu capul de roată, lăsînd-o fără suflare. Oamenii aflați la lucru și-au făcut rotogol în jurul moartei, femeile au început s-o jelească pe înțelesul lor, cu ochii pironiți pe trupul însîngerat al mamei. Și nimănui nu i-a mai ars să pornească din nou lucrul.

Arendașul s-a înfuriat atunci și a început să țipe la ei și să-i ocărească de la obraz, arătînd că nu-și poate zăbovi treieratul pentru

prostia unei femei care n-a știut să umble cu băgare de seamă. Și asta în auzul tatii Dinu Vornicul, care era față și sta zdrobit de durere, înțelegînd că prin moartea mamei i se prăbușea un stîlp de reazim în viața lui necăjită.

Cînd l-a auzit pe arendaș batjocorindu-i moarta, și-a simțit sufletul răscolit de ură, pornirea nestăpînită de a se socoti cu el pe loc. Și-a șters lacrimile îngroșate de pleavă și sudori, și l-a izbit cu toată puterea, însîngerîndu-i fața și trîntindu-l la pămînt, ca să-l poată pisa cu opincile.

— Cîine, i-a zis el, nu-ți este de ajuns că ne istovești cu muncile, că nu ne dai în schimb nici cît ne-am ține zilele? Ia aminte că nu va mai trece multă vreme și ne vom răfui și altfel!

O fi știut atunci, tata, ceva din cîte aveau să se întîmple?

A plecat și și-a înjugat juncanii la car ca să aibă cu ce-o duce pe mama acasă. Pe fundul carului oamenii au așternut strat gros de paie, ca să nu clatine moarta pe drum.

În urma lui, arendașul a mîrîit printre dinți:

— Asta ai să mi-o plătești tu pe curînd, răzvrătitule... Că de-aia avem jandarmi și judecăți care să ne dea dreptate!

Tata s-a întors către oamenii care-și plecaseră capul, și le-a strigat așa ca să nu rămînă unul care să nu audă:

— Vedeți-vă de treierat, că s-ar putea ca tot ce a rodit de pe urma muncii noastre, al nostru să fie! Răbdarea ne-a ajuns la capăt, și vremea răfuielilor n-are să întîrzie mai mult!

Arendașul apucase să-și șteargă fața de sînge și să se îndrepte din șale, așa că a mai putut zîmbi...

— Nu te încrede, Vornicule, că în ziua aia tu ai să fii sub pămînt și copilul tău cerșetor pe drumuri...

Oamenii și-au reînceput lucrul încruntați, cu gîndul la vorbele tatei aducînd cu prevestirea unui ceas al scăpării lor din sărăcie și robie.

Arendașul l-a dat pe mîna jandarmului, omul lui, care vrînd să se arate milostiv, l-a lăsat pînă și-a îngropat moarta, ridicîndu-l pentru cercetări atunci cînd a ieșit pe poarta cimitirului. Două zile și două nopți l-a bătut, pînă i-a zdrobit oasele, făcîndu-l să zacă pe

coaste pînă către toamnă, căutat de babele meștere ale satului cu oblojeli și trasuri peste rănile trupului. Proces nu i-a făcut, socotind că-i făcuse el destulă judecată și că-l răcorise pe arendaș cu prisosință.

În primăvara care a urmat, satele s-au ridicat în răscoală împotriva proprietarilor și arendașilor de moșii, ca să se scuture de robia clăcii și să poată avea și ei o viață mai omenească. Hambarele au fost sparte, bucatele și vitele împărțite între oameni, conacele au fost aprinse, odată cu catastifele în care se arătau banii și muncile cu care erau ținuți datori oamenii după socotelile mincinoase ale arendașilor și proprietarilor de moșii.

Dar a venit armata ca să potolească răscoala. Au tras atunci cu tunurile, cu puștile, dărîmînd casele de adăpost ale oamenilor, au omorît bărbați, femei și copii ca să vîre în sperieți pe țărani și să-i aducă la supunere.

Printre trupurile morților din acele zile l-am găsit și pe tata. Rămăsese cu fața nepigulită de hereți sau de ciori, și parcă zîmbind.

Rămăsesem orfan de amîndoi părinții, copleșit de întristări, la vîrsta cînd copiii au dreptul să rîdă, să se scalde în razele soarelui, să zburde și să se bucure de frumusețile pămîntului.

Eram de o vîrstă prea fragedă ca să știu și să-mi amintesc de toate cîte s-au întîmplat atunci.

Numai atît, că școlarii se răzlețiseră și că dascălul Nicu fusese pornit între baionetele soldaților, ferecat în frînghii, poate să fie cercetat și judecat de domnii de la oraș, poate împușcat pe drum și lăsat pe o margine de șanț să putrezească.

Cînd l-am văzut înapoiat la școală, cît eram de copii, am simțit că ni se înmoaie sufletul. Și am plîns, pentru morții noștri, pentru toți ce scăpaseră de urgie, între care puneam, în primul rînd, pe dascălul Nicu, părintele nostru sufletesc.

Într-una din zile, dascălul Nicu m-a dus cu el acasă, și și-a chemat soția ca să fie față la ce avea să-mi spună. Era între ei o înțelegere mai de mult, și vrea s-o desăvîrșească acum.

Mi-a pus palma pe creștetul capului și m-a întrebat cu glas care mi s-a părut că-i tremură:

— Măi Ionică, vrei tu să fii copilul nostru? Să nu mai aștepți de la mila oamenilor să-ți întindă un codru de mămăligă și nici să mai dormi pe așternut de rogojină... L-am cunoscut pe taică-tău, Dinu Vornicul, și așa cum te știu copil cuminte, avem să te creștem și să te dăm la învățătură, ca să ne pomenești ca pe niște părinți făcători de bine. Fără să-ți pretindem să uiți de părinții care ți-au dat viață și au avut parte de moarte fără cuviință, înainte de a te fi văzut om.

Și s-a ținut de cuvînt.

Multă vreme, în chip vinovat, am lăsat să se prăfuiasca masa de scris a dascălului Nicu, încărcată de cărți și caiete cu însemnări. Cînd mi-am dat mai bine seama că aceste însemnări pot spune ceva, poate faptele petrecute într-o trăire de om, am început să le răsfoiesc. Văzîndu-mă, mama s-a oprit în pragul ușii, cu mîinile împreunate a smerenie. Și a lăcrimat, știind că cercetînd aceste însemnări voi pătrunde și voi cunoaște mai bine sufletul celui ce le-a așternut pe hîrtie. Și prin asta îl voi iubi și mai mult.

Iată unul dintre caiete, pe a cărui copertă dascălul Nicu a scris cu litere ca de tipar, închise în chenar, titlul cuprinsului:

«SCURTĂ ISTORISIRE
CU PRIVIRE LA UNELE ÎNTÎMPLĂRI
PE CARE LE-AM PETRECUT
ÎN VIAȚA MEA DE ÎNVĂȚĂTOR»

M-am născut în satul Mălăești, de din sus de apa Amăradiei. Că m-am născut în sat este un fel de a vorbi, întrucît locul nașterii mele a fost în lunca apei, unde mama se găsea la seceră pe moșia boierească.

Femeile aflate în cîmp s-au adunat în jurul mamei, și după ce m-au luat și m-au scăldat în apa Amăradiei, m-au înfășurat într-o mînecă de cămașe ca să nu cad în necaz de răceală, apoi m-au pus în brațele mamei, urîndu-i să aibă parte de mine. După care fiecare și-a reluat secera de coadă și și-au văzut de muncă.

După scapătul soarelui, mai înzdrăvenită în puteri, mama m-a luat în brațe și m-a dus acasă, unde a cerut celorlalți frați să se mai înghesuie pe pat și să-mi facă și mie loc.

Pe tata îl chema Constandin, pe mama Ilinca, amîndoi pălmași pe moșia altădată stăpînită de-a valma de logofătul Manolache Pîrîianu, de polcovinceasca Păuna Georogeanca, și de slugerul Ion Sîmboteanu. Moștenitorii lor vînduseră mai toată moșia unui ciocoi, Nae Pop, care nu mai știa nici el cîte sute de pogoane avea și pe unde mai erau, și-și avea administratori care le chiverniseau. Ce rămăsese nevîndut arendau unor străini de satul nostru care nu-și alegeau mijloacele de a se pricopsi cît mai repede. Spuneau oamenii că erau acești arendași atît de răi încît atunci cînd le găseau vreo oaie păscînd pe șanțul hotarului lor o tăiau și o dădeau la cîini.

★

Cînd a fost să mă înscrie la primărie, mi-au pus numele de Nicolae. Mama ar fi vrut să-mi pună numele de Ion, tata însă s-a împotrivit, spunînd că Ion este nume de slugă, și că el este sătul de slugărit și vrea să facă din mine un altfel de om.

În toamna anului în care m-am născut s-a iscat în sat boala pîntecarniții și mureau copiii pe capete. Nu aveam nici doctor, nici moașe și noroc de babele doftoroaie care au început să dea bolnavilor ceaiuri de izmă, de troscoțel, de coada racului și de vrejuri uscate de castraveți ca să-i strîngă la burtă și să stingă molima. Și asta numai din pricină că, flămînzi, copiii se lăcomeau să mănînce coceni de varză rămași prin grădini și pere pădurețe scuturate de vînt și adunate de prin iarbă. Niciunul dintre frații mei nu s-a îmbolnăvit, întrucît mama ținea ochii tot pe ei, ca să nu cadă într-o astfel de ispită. În schimb, ne umfla burțile cu păsat fiert în lapte de capră peste care, în privința mîncării, nu ne mai trebuia nimic.

Tata însă suferea de vătămătură și se înfunda în piept, trăgîndu-și răsuflarea ca printr-o ureche de ac. Și asta, spunea mama, din pricină că ridicase din greu sacii cu bucate ai arendașului și răcise dormind fără așternut pe prispa casei, ca să prindă de veste cînd răsare soarele și să plece la muncă. A murit pe cînd ajunsesem eu la vîrsta de școală, și nimeni nu s-a mai întrebat din ce pricină i s-a tras moartea. Au căinat-o numai pe mama că rămăsese cu o droaie de copii,

niciunul mai răsărit, rînduită să ne hrănească muncind singură cu palmele.

Amintindu-și de vorba tatei că vrea să facă din mine un altfel de om, care să-și ducă viața mai lesnicios, m-a dat la școală pe seama dascălului satului, care deși bătrîn și netrecut prin prea multe școli, se dovedea aplecat pentru învățătura de carte a copiilor. Se străduia, și avea nădejdea, că măcar pe unul dintre noi să-l vadă ajuns la școli mai înalte, așa ca să-i poată lua locul după ieșirea lui la pensie.

La terminarea celor cinci clase primare, cînd a fost împărțirea premiilor și mi-a pus coronița pe cap, i-am sărutat mîna, fără ca cineva să mă fi învățat să fac una ca asta. A lăcrimat atunci și mama, a lăcrimat și dascălul.

— Acum ce gînd ai cu el, Ilincă? Că nici să-l păstrezi pentru sapă nu te sfătuiesc!

Mama și-a șters ochii cu un colț al basmalei, și a răspuns nesovăit:

— Am să încerc, dascăle, să-l duc la școala de învățători. Și dacă o avea norocul să reușească la examen, dumnitale avem să-ți mulțumim! Măcar pe unul dintre atîți copii să-l văd mai bine rînduit.

— Așa să faci, că este bine... Să vii mîine la mine să-ți fac cererea de înscriere, și să-ți spun ce acte îți mai trebuie.

— Cît despre cheltuială, am să muncesc mai mult, și am să mă descurc într-un fel...

Auzind-o spunînd că avea să muncească mai mult, dascălul a clătinat din cap a tristețe. O vedea slăbuță, cu palmele bătătorite de coada sapei, cu ochii duși în găurile capului.

— Bine, Ilincă, ai să te descurci. Cei șase ani de învățătură ai băiatului au să treacă greu pentru tine. După care ai să te bucuri că toate ostenelile tale n-au rămas fără folos.

* ★

Cînd s-a apropiat timpul să plec la examen, mama nu și-a mai găsit potolul. Mi-a cîrpit pantalonii, mi-a spălat primenelile pe care le-a socotit mai bune, mi-a lustruit bocanci cu vacs. A umblat prin sat și nu s-a lăsat pînă nu a găsit un cauc de făină din care să-mi coacă

o turtă de pîine pentru drum, a strîns lapte din care să-mi facă o sădilă cu brînză. Într-o zi a ridicat capacul laviței și a scos o trîmbă de postav. Era țesut de ea de cine știe cînd, după culoare nici negru nici cafeniu. Îl vopsise cu zeamă de coji de nuci verzi și nu se arăta chiar de ispravă. Mama l-a pus în bătaia soarelui ca să vadă dacă nu cumva fusese ciuruit de molii, și a zîmbit mulțumită.

— Din postavul ăsta am să-ți fac un rînd de haine, ca să fii și tu asemenea celorlalți școlari. Învățătorașul mamei, învățătoraș.

Cu o zi înainte de examen, am plecat la Craiova. Dascălul ne-a petrecut pînă la capul satului, și ne-a urmărit din ochi pînă ce drumul s-a cotit și nu ne-a mai putut vedea. Amîndoi, și eu și mama, eram încălțați în opinci. Pînă la bariera Craiovei, unde ne-am scos bocancii din traistă și i-am încălțat, ca să nu fim chiar de rîsul orășenilor.

Școala era clădită în marginea Craiovei, acolo unde se ticseau căsuțele sărăcimii, pitite sub smocurile de salcîm, cele mai multe cu garduri de nuiele, cu uliți în mijlocul cărora se tolăneau cîini jigodiți și puși pe pricină.

Am predat cererea de înscriere și nimeni din cei aflați în cancelaria școlii nu s-a mirat văzîndu-ne așa de sărăcuț îmbrăcați. Era o școală către care se îndreptau doar copiii de pe la sate, și nu era unul mai pricopsit îmbrăcat ca altul. După ce ne-au cercetat actele și le-au găsit bune, mi-au spus că a doua zi, să viu la examen. De înnoptat am înnoptat dincolo de gardul școlii, pe un șanț mai îmbrăcat cu iarbă ca să ne fie mai moale la șale. Nu eram singuri, întrucît pe-delături de noi își făcuseră culcuș și alți părinți cu copii, care se scumpiseră să-și plătească o gazdă, sau nu aveau cu ce o plăti.

Făcusem aproape o poștă de drum pe jos, și din atîta osteneală n-am întîrziat să dorm. Pe la o vreme am simțit că mama și-a scos cojocelul din spinare și m-a acoperit cu el ca să nu mă prea înfrigoșez.

A doua zi am dat examen și s-a pus pe geamul ușii de la intrare lista celor reușiți. Ne-am înghesuit cu toții ca s-o citim, aproape îmbrîncindu-ne. Eram trecut întîiul pe listă. Mama, care nu știa carte, m-a rugat să-i arăt cu degetul unde este trecut numele meu, și numai așa m-a crezut. M-a sărutat pe obraz și au podidit-o lacrimi

de bucurie. De cînd cu moartea tatei i se slăbise inima și plîngea din fiece.

— Învățătorașul mamei, învățătoraș! De ce n-a trăit taică-tău, ca să te vadă ajuns așa după cum a gîndit!

Peste două săptămîni începeam școala. Mama a scos din laviță trîmba de postav și m-a dus la un cîrpaci de croitor din sat să-mi facă haină cu guler încheiat la gît, și pantaloni mai lungușori, așa ca să-mi fie buni și peste cîțiva ani cînd voi mai crește... Cînd am ieșit așa îmbrăcat prin sat, oamenii mi-au și găsit porecla...

— Uite-l, mă, pe dascălul Nicu al Ilincăi ce fudul s-a îmbrăcat.

Dascălul Nicu m-au botezat, și așa mi-a rămas numele cît am trăit...

*

Vorba este că mă așternusem pe drumul cel bun... Cu învățătura o duceam bine, dinspre partea mîncării în internat, însă, nu puteam să mă laud. Norocul era că în fiecare lună mama își lua drumul în picioare ca să-mi aducă primeneli, și-și înfunda traista cu cîte o turtă de pîine sau mălai copt în tăst, cu ouă fierte și brînză de capră. Și, din cînd în cînd, cîte un pui de găină fript, cu care să-mi ies din slăbiciunea trupului. Știind-o că nici ea nu prea avea de unde să-mi mai agonisească, de multe ori o rugam să-mi aducă mai rar și mai puțin.

— Lasă, copile, îmi întorcea ea vorba, că dacă pentru tine este prea mult, mai împarți și tu cu alți copii, care au părinți la depărtări, sau nu se înlesnesc să le aducă și lor cîte ceva de-ale gurii.

Pe cît era de săracă, pe atît de milostivă era pentru alții pe care-i socotea mai săraci decît ea.

Și așa, an de an, pînă am terminat școala și mi-am luat diploma de învățător și repartizarea la postul din satul Buzduc. Mama s-a bucurat și s-a întristat. S-a bucurat că mă văzuse rînduit într-o slujbă care-i umplea sufletul de mîndrie și s-a întristat că nu apucasem să fiu numit în satul nostru așa ca să-mi poată avea și pe mai departe grija.

SUALA

Dascălul meu murise, înainte de a apuca să iasă la pensie, și locul fusese ocupat de un altul.

*

Am căutat pe harta Olteniei ca să văd unde se află Buzducu, și nu l-am găsit. Pe bună dreptate, mi-am închipuit atunci, că trebuie să fie vorba de un sat prea mic, care nu-și avea rostul să fie însemnat pe hartă. Tot cercetînd însă din om în om, am găsit un mălăeștean, rudă de-a mamei, care mi-a spus că știe el, de la un drum pe care-l făcuse mai demult la bîlciul Caracalului, și că mă poate duce cu căruța. Ne-am învoit din preț și am început să mă pregătesc de plecare.

Mama mi-a dat o pălărie și rîndul de haine al tatei, pe care nu știu să le fi îmbrăcat decît în zilele de praznice, două rînduri de primeneli de-ale fraților mai mari, o velință de așternut și una cu care să mă acopăr, un burduf de perină umplut cu paie pe care să-mi pot răzima capul. Din dosul icoanei a luat un ghemotoc în care-și avea înnodate micile ei economii, silindu-mă să le iau, ca să am de cheltuială pînă oi lua și eu leafă. Cît despre mîncare, mi-a îndesat în traistă atît cît să-mi ajungă pentru o săptămînă.

Cînd cărăușul a dat bici cailor, mi-am mai întors capul ca să-i mai văd pe-ai mei. Frații aruncau cu căciulile în sus, în chip de urare, mama își acoperise fața cu șorțul și plîngea ca pentru o despărțire lungă.

Caii s-au întins mai bine la drum, gîndurile mele au început să gonească spre satul în care avea să se plămădească viața care-mi sta înainte.

*

Ajunși în marginea satului în care eram numit l-am rugat pe cărăuș să lase caii la pas, așa ca să pot lua seama caselor de pe lungul uliței și, poate, să descurc printre ele clădirea școlii. Erau una ca alta de amărîte, cu acoperișuri turtite, cu garduri din nuiele împletite în dosul cărora se vedea cîte o vacă de-i puteai număra coastele, cîte

un porc care rîma slobod în căutarea hranei. De la prima vedere mi-am putut da seama că am încăput într-un sat mic și sărac. Cărăușul văzuse și el acest lucru și a clătinat din cap a tristețe:

— Măi nepoate, nici noi nu sîntem pricopsiți, dar tare mă tem că ăștia ne întrec în sărăcie!

Pe la mijlocul satului o casă cu ziduri stropite de noroi și tencuieli căzute, după sticlele din fereastră părînd să fie cîrciumă, alături de ea o alta la fel de ponosită cu o firmă de tinichea ruginită pe care scria: Bancă Populară...

Luîndu-mi seama că-mi lungesc privirile către sfîrșitul satului, pînă acolo unde se vedeau două case înalte și cu acoperișuri de tinichea, cărăușul mi-a risipit amăgirea de care mă lăsasem învăluit.

— Nu te mai uita într-acolo, că ălea sînt curți boierești. Dacă vrei să-ți vezi școala, uite-o.

Și a întins coderia biciului, arătîndu-mi o căsuță cu o înfățișare care m-a cutremurat. Fără gard, cu o curte pridididă de bălării, cu ochiuri de geam sparte, cu șindrila de pe acoperiș răscolită de vînturi și știrbă.

— Asta să fie școala, nene?

— Acum citește și tu ce scrie pe firmă și ai să crezi...

Am citit și m-am încredințat că într-adevăr asta era școala satului, pe care din mila stăpînirii trebuia s-o iau în brațe. Am tras căruța în curte, căruțașul și-a deshămat caii ca să odihnească și să apuce cîte o gură de iarbă.

Ca să intrăm în ea, n-am avut nevoie de cheie. Ușile erau deschise și date la perete. Aveau o singură sală de clasă, cîteva bănci betege și mîzgălite cu iscălituri scobite cu briceagul de școlari, o tablă de scris și o masă ținînd loc de catedră. În mijlocul tavanului atîrna o lampă cu sticla afumată, al cărei rost l-am aflat mai tîrziu. Lîngă sala de clasă, o mică încăpere trecînd drept cancelarie.

Am fluierat și eu și căruțașul a pagubă, ne-am uitat unul la altul, parcă întrebîndu-ne ce este de făcut.

— Eu aș zice, măi nepoate, să te urci în căruță și să te înapoiezi acasă. Și dacă nu te-o numi la altă școală, o bucată de pîine oi găsi-o și la noi în sat.

S-ar fi cuvenit ca în astfel de ceas de cumpănă, să-i ascult sfatul. Eu însă i-am dat un răspuns care l-a uluit:

— Nu, nene, rămîn aici... Din țelina asta, vreau să fac pămînt roditor. Aci m-au numit, aci rămîn... Caută dumneata prin vecini să găsești cîteva scînduri din care să-mi fac o laviță pe care să dorm, un om care să se priceapă la așa ceva. Și după cum se vor arăta de săritori, am să înțeleg că venirea mea ca învățător în sat, este sau nu la inima lor.

Cărăușul a plecat prin sat, fără să se depărteze prea mult. Și s-a înapoiat cu un dulgher și doi oameni de ajutor, cu cîteva scînduri și căpriori din salcîm cioplit, din care mi-au încherbat în cancelarie un pat de dormit. În loc de saltea au așternut un strat gros de otavă uscată ca să-mi fie moale la șale, au presărat peste ea joarde de pelin și de sulfină, ca să nu fiu supărat peste noapte de purici. Cînd l-au văzut și acoperit cu velințele date de mama și cu perina la căpătîi, s-au bucurat ca după o ispravă care-și merita toată lauda.

— Dascăle, ai să dormi aci omenește. Nu pune gînd să te muți în altă parte, și caută să stai lipit de zidurile școlii. Ispitiri au să-ți vină ele destule, dumneata însă să nu te lași învăluit de ele... Și nici de necazuri n-ai să fii lipsit, dar caută să le birui.

— Așa, așa, dascăle, să nu te lași... Că ești tînăr, cu sufletul nespurcat de ispitiri ca unele care au să te bîntuie, așa ca să te piardă. Și necazurile, cîtă vreme vom fi noi pe aproape, ai să le poți birui.

Vorbeau parcă în ghicitori pe care, așa cum eram de tînăr și de nepriceput în vicleșugurile omenești, nu le-am putut înțelege în acel ceas.

Gospodărit într-un fel, am plecat la prăvălia satului să-mi cumpăr o lampă cu gaz și chibrituri, sau dacă nu, măcar o lumînare cu care să-mi luminez locuința. Pe cărăuș l-am rugat ca întorcîndu-se acasă să-i spună mamei că am găsit un sat peste așteptările mele de frumos în care mă voi simți bine... Așa ca să n-o împovăreze de griji, și s-o facă să plîngă.

Cînd eram în drum spre prăvălie începuse să se însereze. Oamenii satului se întorceau din cîmp, de la culesul porumbului, cu oste-

neala înfățișată prin mersul lor greoi, parcă împiedicat, fără să le mai ardă de vorbă. Le-am spus «bună seara» și s-au uitat mirați în urma mea. Unii dintre ei m-au socotit că sînt vreun nepot de-al proprietarului, judecîndu-mă după portul meu orășenesc, alții că aș fi perceptorul cel nou din comuna de care aparțineau, venit să le încaseze birurile. Cum nici de unul, nici de altul nu aveau nici un fel de bucurie, ridicau din umeri și-și vedeau de drum.

Am intrat în prăvălie, și prin fumul îngroșat de tutun am descurcat cîteva chipuri de oameni care-și aveau paharele cu rachiu pe mese. Marfa din raft a negustorului: opinci de piele neargăsită, un șir de covrigi, fitile și sticle de lampă, cîteva trîmbe de stambă, bulgări de sare și pachete de tutun, un cazan cu păcură pentru uns osiile carelor. Încolo, sticle de rachiu vopsit în toate culorile.

Intrarea mea în prăvălie i-a făcut pe toți să-și răsucească gîtul și să-mi ia seama. Mi-am cumpărat o lampă cu gaz și o cutie de chibrituri, și am dat să plec. De la una dintre mese s-a ridicat un ins și mi-a tăiat calea. După vorba lui împleticită și arțăgoasă am înțeles că este ajuns de băutură. S-a înțepenit mai bine pe picioare și m-a întrebat, scurt:

— Dumneata cine ești, și cu ce treburi ești venit în satul nostru? Te întreb, fiindcă eu sînt *premarele* satului, și trebuie să știu tot ce se întîmplă în el.

— Sînt învățător, numit la școala dumneavoastră.

— Ai ordin?

Ca să nu mai lungesc vorba am scos din buzunar adresa de numire a revizoratului și i-am dat-o s-o citească. A întors-o și pe față și pe dos, după care i-a întins-o celuilalt ins cu care sta la masă.

— Ia vezi, domnule Aurică, ce dracu scrie aci, că mi-am uitat ochelarii acasă și nu pot să văd.

A rîs îngroșat și i-a făcut cu ochiul domnului Aurică. Nu mi-a fost greu să înțeleg că domnul primar nu știa carte. De la mesele de alături oamenii își țineau ochii pe noi și-și ascuțeau auzul ca să știe cum se vor descurca lucrurile. Domnul Aurică a citit foarte atent adresa, după care s-a rostit ca într-o hotărîre judecătorească:

— Este în regulă, primarule! Are toate drepturile la mînă, cu pecetie și iscălitură.

— Atunci se aprobă și de noi, domnule Aurică. Sau dumneata ai ceva împotrivă?

— Nu, neică. Îmi pare bine că este tînăr și-l putem forma noi. Și acum, dascăle, de bine că ai venit, trage un scaun și stai la masă cu noi, și pune mîna pe pahar. Pe mine, să știi și dumneata, mă cheamă Aurică și sînt arendașul moșiei... Cred că avem să ne înțelegem bine.

— De ce să nu ne înțelegem? a împlinit vorba primarul ... Că doar în satul ăsta nu sîntem decît cîțiva intelectuali... Domnul Tache, proprietarul moșiei, dumneata domnule Aurică, jandarmul și cu mine, premarul. Ei, acum că a venit împrejurarea asta, sînt de părere să-l aprobăm și pe dumnealui. Dumneata ce zici, domnule Aurică?

— Aprob.

— Bravo. Ei, dacă am fi unul cu altul dezbinați ce s-ar alege de noi?

— Ia și bea, dascăle...

Am băut un pahar, două, pînă ce fața cîrciumii a început să-mi pară ca prin ceață. Pe-delăturea de noi oamenii au început să vorbească între ei, șoptit.

— Să știi că tîlharul de arendaș are să pună mîna și pe ăsta.

— N-ar fi de mirare... Băiat tînăr și nepurtat prin lume, care poate cădea lesne în plasă. N-ar fi de mirare să-l însoare cu fie-sa, ca să-l aibă mai sigur la mînă.

Am plecat acasă amețit și cu dureri de cap, din pricina băuturii cu care nu eram deprins, a mirosului acru de fum și de rachiu. Și m-am culcat fără să mai aprind lampa.

*

A doua zi de-cu-dimineață, mi-a bătut cineva în ușă. Cînd am deschis-o, am dat ochi cu un țăran tînăr, cu trupul vînjos și priviri luminoase. Mi-a spus că-l cheamă Dinu Vornicul, pălmaș pe moșia arendașului, și că auzind că am venit învățător în sat, a ținut să stea de vorbă cu mine.

«Dinu Vornicul! Tata! El a fost care a venit, nechemat, ca să stea de vorbă cu dascălul Nicu! Ce-a vrut să-i spună, așa ca să merite să fie cuprins în însemnările lui?»

Am ridicat fitilul lămpii, ca să-i sporesc lumina, mi-am apăsat pieptul cu palma ca să-mi potolesc bătăile inimii. Rămăsesem orfan de mic, fusesem crescut cum nu se putea mai bine în casa dascălului Nicu, imaginea părinților mei de naștere însă, cu sfîrșitul lor dureros, îmi rămăsese în suflet și nu mă puteam, nu vream să mă despart de ea...

Așadar tata, Dinu Vornicul a fost un bărbat tînăr, cu trupul vînjos și priviri care luminau.

L-am poftit să stea pe marginea laviței, scria dascălul Nicu mai departe și ne-am pornit vorba. La început tărăgănat și codit, pînă la urmă fără ascunzișuri și ocoluri.

— Dascăle, mi-a spus el, ai fost aseară la circiuma satului, nevoit să-ți faci cumpărături. Nu te osîndește nimeni, însă faptul că ai stat la masă cu arendașul și cu primarul, le-a dat de gîndit oamenilor și au intrat la bănuială care n-ar vrea să se adeverească.

— Ce anume bănuială, nene Dinule?

— Că ai fi intrat în gașca lor, și cu asta și-au pierdut încă o nădejde de îndreptare a vieții satului.

— Dacă m-au judecat astfel, spune-le că sînt greșiți...

— Asta le-am și spus-o, fără s-o fi auzit din gura dumitale. Oamenii sînt temători de rău, și trebuie să-i iertăm dacă greșesc cîteodată. Acum n-am venit pentru altceva, decît să vedem, în primul rînd, ce putem face ca școala noastră să prindă înfățișare de școală.

— Pentru asta cred că o să îngrijească primarul.

Abia mi-am isprăvit vorba, cînd pe ușă a intrat un bătrîn cu priviri năucite, cu un ulcior de apă și un tîrn de nuiele în mînă. Cu pete albe pe mîinile descărnate și pe față, zdrențăros și desculț.

M-am uitat la el ca la o arătare, și nu m-am dumerit ce poate căuta.

— M-a trimis domnul primar să fac curățenie în clasă. Și să vă aduc un ulcior pentru apă.

Era primul semn de bunăvoință al primarului, care se socotea intelectual și dator să sprijine școala. Vornicul a zîmbit cu amărăciune și l-a rugat să lase tîrnul și ulciorul, și să vină a doua zi pentru curățenie.

— Este pelagros, boală care ne bîntuie satul. Putrezesc oamenii de vii fără vreun fel de căutare. Cu mălai din porumb stricat și cu ciorbă de buruieni adunate de pe cîmp, nu este de mirare că ne-a prididit pelagra și că pruncii ni se nasc schilozi.

Bătrînul rămăsese în pragul ușii și asculta fără să înțeleagă despre ce este vorba.

— Așa, așa, moș Nicolae, du-te dumneata să-ți faci alte treburi, și vino mîine pentru curățenie.

— Plec, dar dă-mi o țigară de tutun.

Dinu Vornicul i-a dat și țigara și un gologan de rachiu. Rămăsesem din nou singuri și puteam vorbi mai departe.

— Ți-a plăcut cum arată școala, dascăle?

— Nu.

— Peste cel mult o săptămînă, are să-ți placă. Am și eu un copil, și peste un an, doi, are să ajungă la vîrsta de școală, și pînă atunci vreau ca școala satului nostru să fie școală, din care copiii să nu ajungă ciobani și slugi boierești.

Și-a șters fruntea care i se umezise și s-a răsucit pe laviță, întărîtat.

— E destul că părinții acestor copii au dus viață de clăcași și s-au anevoit din greu ca să-și cîștige o amărîtă de pîine cu care să-i hrănească. Ne-a lipsit, dascăle, nouă celor mai vîrstnici, învățătura de carte, așa ca să ne putem da seama de bezna în care trăim. Și asta numai pentru că așa au vrut să ne țină proprietarul și arendașii satului care mai mult decît vite de muncă nu ne socotesc. Conacele lor se înalță parcă înadins ca să ne înfrunte căsuțele și bordeiele noastre, hambarele lor gem de bucate, pătulele noastre rămîn supte și în ele mor șoarecii de foame.

Se înfierbîntase la vorbă, căutînd să-și potolească zăduful care-i îneca sufletul. S-a ridicat în picioare, ca în fața unei judecăți căreia vrea să-i ceară dreptatea pentru o întreagă lume de țărani, hăcuiți și îngenunchiați de lăcomia proprietarului și arendașului.

— Uită-te și dumneata, dascăle, și judecă. Țăranul ară, pune de la el sămînța, treieră și duce bucatele în hambar. Proprietarul și arendașul ia trei părți, iar țăranul numai una. Separat, este îndatorat

să-i are fără plată, un pogon de pămînt, să-i lucreze cinci zile cu brațele, să-i ducă în toamnă cîte o găină și la Sînt-Petru cîte un miel. Toamna, cînd am isprăvit culesul porumbului și-l avem făcut grămezi, nu ne dă partea ce ni se cuvine decît la mijlocul iernii, sau chiar în primăvară. Și asta numai ca să ne înfomoteze și să ne facă să ne ducem la ușa lor și să ne milogim pentru cîte o baniță de porumb, pe care ne-o socotește în bani, pe preț de jupuială. Păi se poate mai mare batjocură ca asta? Și nu e numai atît. Aurică, arendașul, a deschis cîrciumă pe numele lui fiu-său, ca să-i otrăvească pe oameni cu rachiu și să-i înglodeze în datorii. Împreună cu primarul și cîțiva netrebnici din sat au înființat o bancă, unde omul nevoit să se împrumute, după ce plătește camete grele, este obligat să-i facă primarului, care este președinte, o zi de muncă și o cinste de băutură care costă cîțiva lei.

Păi asta este o rînduială care se mai poate răbda? Dar cine să se împotrivească, cîtă vreme știu că tîlharii ăștia au pe jandarm gata să te stîlcească în bătăi? S-au întocmit așa ca să te aibă prins ca într-un clește, cu care să te strîngă să nu mai poți scăpa.

— Pentru ce nu vă plîngeți prefectului, care s-ar putea să nu îngăduie asemenea nedreptăți!

Dinu Vornicul a scuturat, scîrbit, din mînă.

— Și ce folosim dacă ne plîngem? Domnul Tache, proprietarul, a mers cu nelegiuirea pînă acolo că a intrat cu gardul în pămîntul cimitirului, așa, ca să-și mărească el curtea conacului. Și nu s-a mulțumit cu atît și pînă la urmă a pretins să ne desgropăm morții și să ne mutăm cimitirul în altă parte, nu pentru că-i supăra vederea, ci ca silnic sau prin judecată, să și-l facă el pămînt de arătură. Satul tot s-a pus atunci în fierbere, vorbe de amenințare i-au ajuns la ureche și a trebuit să-și lase baltă planul.

Școala noastră nu mai este școală... Că-i ia proprietarul pe copii la muncile cîmpului, la despuiatul știuleților de porumb, la scărmănatul de lînă, la adunatul prunelor pentru cazanele de țuică. Învățătorii pe care i-am avut pînă acum le știau frica și le făceau pe voie. Iar atunci cînd nu i-au mai putut răbda, în loc să se pună de-a curmezișul, s-au mutat în alte sate.

Dumneata să nu faci una ca asta, dascăle! Să nu te lași nici ademeniț de făgăduieli, nici înfricoșat de amenințările lor. Și cînd ți-o fi mai greu, să știi că-ți ai împrejur un sat întreg care să te sprijine.

Dinu Vornicul, poate gîndindu-se că pentru prima zi a întîlnirii noastre vorbise destul, poate că mai avînd și altceva de făcut, s-a hotărît să plece. S-a ridicat de pe marginea patului și a intrat în sala de clasă unde a dat ocol cu privirea pereților, scîndurilor de podeală, băncilor. Cînd s-a lămurit mai bine de felul prăpădit în care sînt, mi-a spus scurt:

— Dascăle, mîine de-cu-dimineață să fii aci, că o să avem de lucru și vreau să fii și dumneata de față. Cred că de aci înainte de lampa aia care stă spînzurată de tavan, n-o să mai fie nevoie și trebuie dată jos.

— Nene Dinule, nu știu ce este cu ea și la ce a putut sluji.

— Școlii cu nimic, și i-a fost numai de pagubă. I-a slujit însă primarului, pentru nunți și petreceri cu băuturi.

*

Pe unde o fi colindat Dinu Vornicul și pe la ce uși o fi bătut, că a doua zi l-am văzut cu un cîrd de femei și bărbați, ducînd găleți cu var, bidinele de văruit, mături și scînduri. Au intrat în școală, fără să mă ia prea mult în seamă. Și au început să măture praful și păienjenii de pe pereți, să lipească crăpăturile, să coboare lampa din tavan. Au spoit clasa cu două rînduri de var, au schimbat scîndurile putrezite ale podelii și au spălat murdăria care se așternuse groasă peste ea. Un dulgher a reparat băncile și le-a netezit fața din rindea, așa ca să nu mai aibă crestături din briceag și pete de cerneală. Cînd, către seară, și-au terminat lucrul, am putut vedea cum trebuie să arate o sală de clasă. Au venit și a doua zi și au văruit școala pe din afară, au curățit curtea de mărăcinișuri, ca să aibă unde-și face recreația copii.

Pe la amiază a venit și primarul. Era tot beat, și pus pe pricină.

— Cine v-a aprobat, mă, să văruiți școala?

— Ce te superi, domn'primar, că doar o dregem, nu o dărîmăm!

Iar unul mai slobot de gură, de colo:

— Dumneata cînd îți văruiești casa ceri de la cineva aprobare?

— Este casa mea, și n-am nevoie de aprobare.

— Așa după cum școala este casa noastră, a satului.

— Și lampa pentru ce ați scos-o din tavan? Am să vă dau în judecată pentru distrugerea averii comunale.

— Nu ți-a distrus-o nimeni. Dacă vrei, caut-o după ușă și du-o la primărie. Că de aci înainte nu mai are ce căuta în școală!

Vorba asta de pe urmă o rostise Dinu Vornicul. Primarul ne-a tras la toți o înjurătură, și a plecat să-i raporteze lui Aurică întîmplarea.

— După mine, domnu' Aurică, una ca asta este mai rea ca o revoluție. Eu zic să-i raportez și jandarmului, ca să-i cheme la post, să-i văruiască, așa ca să nu mai poată sta o săptămînă pe coaste!

Mai viclean, arendașul n-a fost de aceeași părere. I-a cerut numai să-i numească pe toți ca să-i însemneze pe catastif și la timp potrivit să se socotească altfel cu ei. Nu mai spun că în capul listei m-a trecut pe mine.

— Să fim cu băgare de seamă, primarule, că din prietenia asta dintre învățător și Dinu Vornicul s-ar putea să ni se tragă necazuri.

— Asta o cred și eu, domnu' Aurică... Ar fi bine să-i spunem și domnului Tache.

— Nu-i nevoie, că știe și dumnealui, din cîte i-au venit în auz. Noi să ținem ochii pe ei, ca să le vedem umblările.

*

Începusem școala, și nu mă puteam plînge că nu se adunaseră destui copii. Așa cum erau de sărăcuț îmbrăcați, mă gîndeam că atunci cînd va începe iarna, numărul lor va scade. Aduseseră bani și le cumpărasem cărți de la oraș. De cum le-am dat, au început să le răsfoiască și să citească prin ele. Cei din clasa întîi s-au oprit la chipurile abecedarelor și s-au minunat cît erau de frumoase. Era primul semn că vor fi cu toții silitori la învățătură.

Într-una din zile a venit la școală însuși domnul Tache, proprietarul. Cîntam cu copiii un cîntec învățat de la dascălul meu din

Mălăești, cu o melodie și cuvinte care picurau ca mierea pe sufletul omului. Domnul Tache s-a oprit, rînjit, în pragul ușii, copiii au amuțit.

— Merge, merge, dascăle?

— Ca la început, domnule Tache!

— Lasă-i mai domol, că n-ai fi avînd de gînd să faci din ei primari, învățători, sau surtucari de oraș?

— Fiecare după cum le-o fi capul, domnule Tache! Eu mă ostenesc să-i fac ca după terminarea școlii să poată alege!

A luat seama sălii de clasă și nu mi s-a părut că-l încîntă curățenia ei. Și a plecat fără să-mi întindă mîna, fără să răspundă copiilor care se sculaseră în picioare, spunîndu-i bună ziua.

În ușă mi-a spus, cu capul întors peste umăr:

— Pînă iei leafa, dacă ai nevoie de vreun ban pentru tutun sau un rachiu, poți să vii la mine, la conac, să-ți dau.

I-am mulțumit pentru bunăvoință însă pragul casei lui nu l-am călcat niciodată.

Veneau la mine tot mai mulți oameni care să stea de vorbă despre nevoile satului. Eram cel mai tînăr dintre ei, se vedea însă că pun preț pe judecata mea. Cu timpul mi-am dat seama că întreg satul mă cuprinsese în zidirea lui sufletească și că-și poate avea în mine o nădejde.

Cînd a fost să se facă alegerea unui nou președinte al băncii populare, la mine în cancelarie s-a hotărît ca oamenii să-și ia curajul să-l alunge pe primar, și să pună în locul lui un om care să nu fie nici bețiv, nici necinstit, lucru care s-a și făcut. S-a cătrănit atunci domnul Aurică, s-a cătrănit și primarul, și toată înfrîngerea lor au pus-o pe seama mea.

— Domnu' Aurică, a spus primarul, ne-a tăiat o cracă de sub picioare... Ce crezi dumneata că este de făcut? Mîine, poimîine, ăștia au să facă și cooperativă, și te seacă la pungă și pe dumneata.

Primarului îi păsa de una, lui Aurică de alta care-l îngrijora mai mult. I se împlinise termenul de arendă al moșiei, și prin oamenii lui auzise că sătenii vor să facă obște și să ia pămîntul pe seama lor. Și una ca asta tot după povața mea. Nu i-a spus primarului nimic,

însă hotărîrea o și luase. Fără bancă, amenințat să rămînă fără moșie, cu o întreagă lume ridicată împotriva lui, nu se mai putea suferi. Și toate, ca un făcut, de cînd venisem eu în sat.

Într-o zi a venit la mine moș Nicolae, servitorul școalei, mi-a zîmbit ca întotdeauna năucit, și s-a așezat, fără să fie poftit, pe marginea patului. Nu l-am întrebat ce vrea, mi-a spus-o el singur.

— Știi, dascăle, că am venit să te omor?

La început am crezut că din pricina pelagrei aiurează, cînd l-am văzut însă scoțînd de sub șubă un cuțit, mi-am dat seama că lucrul nu este de glumă. Mi-am păstrat totuși cumpătul și l-am încurcat cu vorba.

— Păi este ascuțit, moș Nicolae?

— Este, dascăle, că acum l-a dat la tocilă domnu,Aurică.

— Și cine te-a trimis să mă omori?

— Dumnealui. Mi-a spus că pentru treaba asta îmi dă un rachiu și un pachet de tutun.

— Păi, moș Nicolae, dacă mă omori, nu știi că intri în pușcărie?

— Domnu' Aurică mi-a spus că la judecată nu-mi face nimic. Că o să vadă că nu sînt în mințile mele, și-mi dă drumul să vin acasă.

I-am luat cuțitul, care tăia ca briciul, și i-am pus în palmă atît cît îi trebuia pentru un tutun și un rachiu.

— Și lu' domnu,Aurică ce-i spun? Că și el, și primaru' mă așteaptă la cîrciumă cu răspunsu'!

— Spune-le că m-ai omorît, și cosorul l-ai aruncat într-o grădină. Și să-ți dea rachiul și tutunul, după făgăduială.

Spuneau oamenii a doua zi că Aurică și primarul s-au îmbătat în seara aceea mai rău ca întotdeauna, că au chemat lăutarul să le cînte, și au chiuit de parcă să crape pereții cîrciumii. Și nu s-au dumirit de unde li se trăgea atîta veselie, decît atunci cînd le-am povestit întîmplarea cu moș Nicolae, trimis să mă spintece. Cînd, ca din întîmplare, m-am întîlnit cu ei, au crezut că sînt strigoi și și-au scuipat în sîn.

Dinspre partea mea am făcut o scrisoare către proprietarul moșiei arendată lui Aurică, cerîndu-i ca altă pomană să nu facă pentru amintirea răposaților dumnealui părinți, decît să dea obștii sătenilor pămîntul ca să-l muncească.

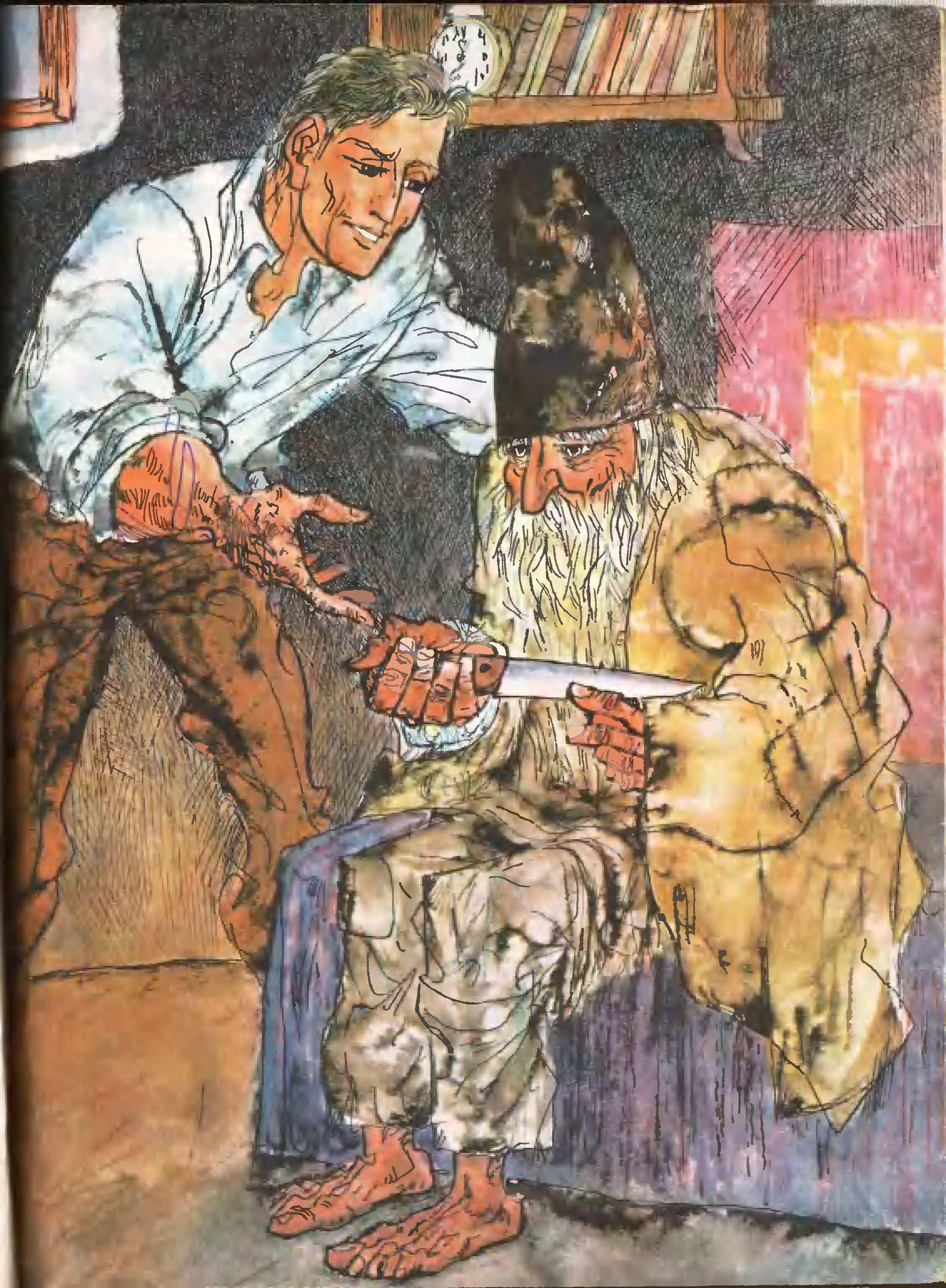

Aurică a prins de veste și s-a dus la domnul Tache, domnul Tache a pus caii la trăsură și s-a dus la prefect, prefectul a scris proprietarului în Craiova să nu dea moșia obștii sătenilor, cererea lor aducînd a răzvrătire împotriva arendașului,care are învoieli cum nu se poate mai omenoase.

Și așa s-a făcut ca Aurică să rămînă și pe mai departe arendaș, și sătenii tot robi pe moșia lui.

Peste doi ani m-am însurat cu o fată din sat. Hrănit numai cu ouă răscoapte, cu covrigi uscați și cu lapte, mă slăbisem din trup de sta să mă clatine vîntul. Fata pe care am luat-o nu știa carte, și în privința asta nu se deosebea cu nimic de celelalte fete ale satului. Nici una nu urmase la școală, părinții socotind că pentru o fată învățătura de carte era de prisos. Era vrednică și curată, avea o căsuță cu odăi mirosind a gutui și busuioc, o grădiniță cu flori și stupi de albine.

La nuntă, în batjocură, Aurică i-a trimis miresii în dar o pereche de opinci și obiele, însemnînd obîrșia din care se trăgea, iar mie un șir de covrigi uscați.

Eu, unul, nu m-am supărat, înțelegîndu-i necazul că nu m-am însurat cu fie-sa. Oamenii însă au pus la inimă înfruntarea asta, și i-au aruncat darul pe fereastră, știind că avea cine să-i spună despre felul cum a fost primit.

Mama n-a putut să vină la nuntă. Nici picioarele, nici opincile n-o ajutau să țină la un drum atît de lung. În schimb mi-a trimis vorbă că s-ar bucura să audă că are nepoți. O bucurie pe care nu i-am putut-o împlini pînă la anii cînd eram ajuns pe prag de pensie și am scris aceste amintiri.

Acolo, la nuntă, în mijlocul ospățului, am hotărît să înființăm și o cooperativă sătească, în care omul să poată găsi din toate cîte îi erau de trebuință, cu prețuri cinstit socotite.

Era încă o palmă dată pe obrazul proprietarului, arendașului și primarului, pe care, cît era el de îngroșat, au simțit-o și i-a sfîrîit la inimă.

Dincolo de apăsările proprietarului și arendașului, viața satului începuse să se croiască altfel ca pînă aci. Aveam școală, bancă populară, cooperativă sătească. Și o lume de țărani care începuse să-și dea mai bine seama că nu trebuie să rămînă și mai departe de batjocura unor tîlhari.

În felul lor primăverile vin cu cer senin, cu miros de muguri care stau să crape, cu înviorarea sufletelor oamenilor. Pămîntul, răscolit din toamnă de fiarele plugurilor, fumegă în căldura soarelui, vitele adăpostite peste iarnă în grajduri și coșere se smucesc în ștreanguri și mugesc, simțind căldura și mirosul colțului de iarbă. Satele se spală de zăpezi, oamenii, scăpați de fumul înecăcios al focurilor din vetre, ies în porțile caselor și-și dezgolesc piepturile.

Primăvara anului 1907 n-a mai îngăduit satului să se bucure de frumusețile naturii. Dinspre părțile Moldovei se prăvăleau norii întunecați ai răscoalelor țăranilor, vuietul lor se simțea tot mai aproape, tot mai înfricoșător pentru stăpînitorii de moșii, care se știau vinovați că furaseră pîinea de la gura săracului.

Oamenii se adunau în jurul meu să le citesc ziarele. Mă ascultau tăcuți, cu chipurile încruntate. Simțeam că în gîndurile lor asemuiau necazurile satelor care se ridicaseră în răscoală, cu necazurile lor. Și la ei porumbul sta făcut grămezi pe cîmp, fără să li se împartă ce li se cuvenea pentru munca lor, și la ei, din lăcomia proprietarului și arendașului li se îngustase locul pentru pășunatul vitelor, și la ei oamenii mureau de pelagră și de boli necăutate. Lăzile de mălai dăduseră de fund, vitele nehrănite îndeajuns ieșiseră în primăvară slăbite, și se temeau că înjugate la plug vor cădea pe brazdă.

Trăiau cu toții ceas de cumpănă, dar despre ce trebuiau să facă, nu m-au întrebat niciodată nimic. Sînt încredințat că în omenia lor au socotit că este bine să mă țină ferit de întîmplările care aveau să vină și le plănuiau în ascuns.

Cînd vîlvătăile de foc s-au apropiat și ne-au încins satul, domnul Tache s-a furișat pe poteci de picior și a fugit la oraș. Aurică însă a rămas ca să-și păzească cîrciuma, conacul și hambarele cu bucate.

Se bizuia pe teama pe care o avea satul față de el, pe jandarm și pe cele cîteva sluji pe care le îndopa cu băutură ca să le țină curajul și să-i apere averea.

Într-o seară a venit la mine acasă Dinu Vornicul, însoțit de cîțiva săteni, pe care-i știam oameni de ispravă. Am vrut să-i cinstesc cu cîteva pahare de vin, niciunul însă n-a vrut să bea. I-am întrebat care este nevoia pentru care au venit?

— Să te rugăm ca mîine să nu ieși din casă, nici în uliță. Și tot ce-i vedea, și tot ce-i auzi, să te faci că nu vezi și nu auzi! Așa că dacă ne-o ieși rău ce am plănuit, năcazul să fie numai al nostru!

N-am apucat să-i descos despre ce aveau de gînd să facă, întrucît s-au arătat grăbiți și au plecat. Rămas singur și căutînd să mă descurc din gînduri, mi-am dat seama că erau plănuiți să se ridice și ei în răscoală. M-am așezat pe scaun și mi-am răzimat fruntea de marginea mesei, căutînd să pătrund tainele întîmplărilor pe care le bănuiam. Am auzit deschinzîndu-se ușa și pașii soției, fără să-mi ridic capul. Înțelegînd că este mai bine așa, a plecat în vîrful picioarelor, bîntuită de grija că trebuia să fi intrat la vreun necaz greu.

Într-un tîrziu m-am ridicat de pe scaun și am deschis fereastra. Ca să-mi răcoresc fruntea în răcoarea nopții, ca să ascult răsufletul satului. Nu se auzea nimic în afară de ciricăitul păsărelelor care se treziseră în cuiburi și cîntatul cocoșilor. Cu toate că știam că n-am să pot dormi, am stins lampa și m-am întins pe pat, îmbrăcat, prididit de greutatea gîndurilor. Somnul cel dinspre ziuă m-a biruit, învăluindu-mi liniștitor toată zdroaba sufletească cu vise copilărești.

Și poate că aș fi dormit mult dacă nu auzeam bătînd clopotele bisericii, sunete sparte de goarnă, strigătele oamenilor care se îndemnau să meargă la conacul domnului Tache și al arendașului. Am dat puțin perdeaua la o parte, ca să le pot lua mai bine seama, și am vrut să ies afară să fiu în mijlocul lor. Mi-am adus însă aminte de vorba spusă de-cu-seara de Dinu Vornicul ca să nu ies cumva din casă, m-am gîndit că nu aș fi putut cu nici un chip să le opresc furia de care se arătau cuprinși. Era ca o învolburare de ape ieșite din matcă, împotriva cărora ar fi fost zadarnic să încerci să le pui stavilă.

În acel ceas nu i-am judecat nici că fac bine, nici că fac rău. Și mi-am plecat capul ca în fața unui destin care își avea rînduielile lui.

Dinspre conacele boierești s-au ridicat bîlbări de foc, cerul care arcuia peste sat s-a întunecat de trîmbe de fum. Am înțeles că aprinseseră conacele, dar aș fi dorit să cruțe hambarele cu bucate, ca să nu rămînă și pe mai departe flămînzi. Cînd i-am văzut trecînd cu carele încărcate cu știuleți de porumb, m-am liniștit. Vorbeau între ei strigat, se înveseleau făcînd glume.

— Asta zic și eu că este dreptate. Să mai luăm și noi trei părți, și ciocoiul una...

Răscoala a ținut trei zile și s-a potolit singură, țăranii socotind că-și răcoriseră sufletele îndeajuns. Se credeau stăpîni pe moșii, începuseră să plănuiască felul în care să-și împartă între ei pămîntul. Se amăgeau că dinspre partea guvernului țării vor găsi înțelegere, și că se va face lege ca tot omul care asudă pe ogoare, să aibă pîine pe masă.

★

A patra zi a venit armata ca să-i prindă pe răsculați. La vederea ei oamenii au plecat fugari prin pădure, peste dealuri, s-au ascuns prin porumbiști. Soldații s-au răsfirat ca o pînză și au început să-i caute pe de-a rîndul, ca la o vînătoare de fiare sălbatice. Din inima pădurii se auzeau împușcături în răstimpuri dese, femeile și copiii țipau de spaimă atunci cînd vedeau soții și părinții mînați de la spate cu împunsături de baionetă, către școala din care făcuseră temniță. Împușcau orbiș, și de mirare e că nu le-au aprins casele și nu le-au prăbușit bordeiele de adăpost. Acolo unde găseau grîu în lăzi sau porumb în pătule, sileau femeile să-l pună în cară și să-l ducă la curțile boierești, socotindu-l lucru de furat.

Ca unul care nu mă știam cu nimic vinovat, am ieșit în uliță ca să-mi dau mai bine seama de ce se întîmplă. Satul arăta pustiu și bîntuit de spaime, fără țipenie de om de la care să aflu ceva. Pe o margine de șanț l-am întîlnit pe moș Nicolae, pelagrosul, care mi-a cerut o țigară de tutun. Nu-l interesa răscoala, era numai nemul-

țumit că se închisese cîrciuma. După ce a slobozit un fum s-a mai adunat în minți, și mi-a zîmbit.

— Știi, dascăle, că acum nu te mai omor eu, o să te omoare armata.

— De unde știi, moș Nicolae?

— L-am auzit vorbind pe domnu' Aurică. Spunea că te-a dat pe listă, și că ăl mai mare de la armată i-a făgăduit să te împuște.

Tot aflasem ceva. Că Aurică scăpase cu viață, că pusese cuvînt ca să fiu împușcat. Mă gîndeam totuși că fără cercetări și fără judecată nu mi s-ar putea întîmpla așa ceva. Uitasem că prin păduri și prin scorburile dealurilor oamenii erau împușcați fără cercetări și fără judecată, asemenea cîinilor.

Cufundat în gînduri, n-am prins de veste cînd s-a apropiat de mine un ofițer.

— Pentru ce nu mă saluți mă, măgarule?

— Nu v-am observat...

— Ia poziția de drepți cînd vorbești cu mine. Ai făcut armata?

— Nu, că am fost scutit de comisia medicală.

— Aha, atunci am să te învăț eu cum trebuie să saluți, cînd întîlnești un superior.

Și m-a lovit sălbatic.

— Cum te cheamă, și ce găinărești prin satul ăsta? Nu cumva ești dintre ăi care au aținat răscoala?

I-am spus numele și că sînt învățător.

Ofițerul a scos din buzunarul vestonului o foaie de hîrtie, și de la prima aruncătură de ochi a dat de numele meu. Era lista dată de arendaș.

— M-aș fi mirat să nu fii și tu trecut. Și încă în cap. Dacă te găseam fugar, te împușcam pe loc. Pentru asta să nu fii bucuros, că ocazii mai sînt destule. Ia-o înainte, cu direcția școala. Și să nu încerci să fugi, că te ciuruiesc cu pistolul. Eu unul aș împușca pe toți învățătorii, numai voi ați asmuțit răscoala!

Turbat și cu pistolul în mînă cum era, aș fi greșit răspunzîndu-i.

Sala de clasă pe care o făcusem să se umple de școlari, în care mă desfătam ascultîndu-le cîntecele și ciripitul silabisirilor din abecedar, se ticsea acum de o lume înfrîntă, cu fețe sîngerînde și umflate, cu

pielea trupurilor crăpată de loviturile de vergi și de curelele centurilor. Aruncîndu-mi ochii peste ei, mi-am simțit inima strînsă. Căutam să-l văd pe Dinu Vornicul, pe alții care mă ajutaseră să înfiripez școala, banca, cooperativa. Nu era nici unul și nu-mi puteam închipui altceva decît că fuseseră împușcați. Mi-am îndreptat atunci privirile spre fereastră, înălțîndu-le sus, sus, pînă către bolta cerului care se însenina parcă să le lumineze și să le încălzească sufletele. Și am oftat, gemut, dîndu-mi seama că de nicăieri nu mai putem aștepta o dreptate care să-l scoată pe țăran din nevoile în care se zbătea, într-o lume în care nu era socotit altfel decît ca vită de muncă.

Am fost legați cu frînghii, cot la cot, în rînduri de cîte șase, și porniți către oraș unde ne așteptau temnițele.

Trei zile nu ne dăduse nici mîncare, nici apă să bem și ne simțeam cu toții leșuiți și slăbiți din puteri, cu buzele arse de sete. În batjocură, din cînd în cînd ofițerul poruncea:

— Țineți cadența, bandiților. Și să nu văd unul că face pe leșinatul, că-l împușc pe loc. Vă satur eu să mai faceți altă dată răscoală!

Satele prin care treceam arătau unul ca altul. Golite de oameni, cu steaguri din pînză albă înfipte sub streașinile caselor, semn că s-au potolit și au făcut pace. Din porți ne petreceau cu privirea femeile cu ochii plînși, cu clătinări din cap a milă. Ne priveau pe noi și li se părea că-și văd bărbații sau feciorii, legați tot atît de strîns, flămînzi și însetați, cu mersul poticnit de osteneală.

Din conacele altădată mărețe rămăseseră numai zidurile înnegrite de foc, peste care croncăneau stoluri de ciori, hambare golite și cu ușile date la perete, șire de paie din care vîntul răscolea cenușa.

★

După o zi de mers fără popas, am intrat pe bariera orașului. Străzile se înțesaseră de lume care să ne privească în drumul nostru către temniță. Văzuseră trecînd parăzi militare pline de strălucire, în anul trecut, cînd regele își sărbătorise patruzeci de ani de domnie. Văzuseră manifestații cu muzici și urale după izbînzile în alegeri, văzuseră, poate, oameni necăjiți prinși în lanțuri pentru că îndrăz-

niseră să ceară un drept al lor. Dar nu văzuseră niciodată convoaie de oameni dezbrăcați și cu fețele scofîlcite, legați în șteanguri, ca într-o defilare înfățișînd ultima treaptă a suferinței.

Ne-au dus în curtea prefecturii, unde era comandamentul militar pentru potolirea răscoalelor. În balcon a apărut un general, care a ascultat raportul ofițerului cu escorta.

— Pentru ce i-ai mai adus pînă aici, domnule locotenent, cînd puteai să scapi de ei pe drum? Pentru asta am să-ți fac mustrare scrisă. Du-i la cazarma regimentului de infanterie, pentru cercetări.

Ne-a aruncat o privire de ură și a intrat în birou trîntind ușa.

Mai tîrziu am aflat că și el era proprietar de moșie și că după felul cum se purtase cu clăcașii nu scăpase de pîrjolul răscoalei.

★

Cînd am intrat pe ușa odăii de cazarmă în care trebuia să fim închiși, n-a fost unul care să nu se întrebe unde vom mai încăpea și noi. Din răsuflările arestaților aerul se îngroșase de nu se mai putea respira, ghemotoacele de oameni nu puteau sta pe podele decît în capul oaselor și cu genunchii la gură. S-au strîns cît au putut, și ne-au făcut și nouă loc. Știau că sîntem osteniți și cu picioarele umflate de mersul pe jos, bănuiau că mulți dintre noi erau betejiți din pricina bătăilor. Din sfertul de pîine pe care-l primiseră pentru hrană, s-au găsit destui care să ne dea cîte o bucățică cu care să ne mințim burțile. Fărîmați de drum, nu ne mai era însă de mîncare. Ne dezlegase de frînghii, și ne puteam mișca slobozi. Și asta ni s-a părut ca o binefacere. Ne-am răsfrînt capetele, proptindu-le pe genunchi, și am adormit butuc. Fără să mai auzim gemetele arestaților, consemnele de dincolo de ferestre ale sentinelelor, vestindu-și unul altuia că în sectorul lor de pază totul este în ordine.

Am adormit și eu, și somnul ăsta mi-a făcut bine. Mă așteptam să înfrunt și alte necazuri, poate mai grele, și trebuia să mă împlinesc în puteri.

Cînd m-am trezit, spre răsărit cerul se lumina dinspre ziuă. Același cer care arcuia deopotrivă peste cuprinsul țării, peste lumea de asu-

pritori și de asupriți. Îmi simțeam încheieturile trupului închircite, din pricina aerului zăcut. Viermăraia arestaților s-a mișcat greoi atunci cînd un plutonier apărut în ușa camerei a poruncit deșteptarea. Avea o listă în mînă după care a strigat pe cei cărora le venise rîndul pentru cercetări. Noi, cei din Buzducu, n-am fost strigați, ca unii ce venisem mai în urmă.

Mi-am rotit privirea peste cei închiși, și am recunoscut pe cîțiva învățători cu care mă împrietenisem cu prilejul conferințelor cercurilor didactice sau la revizorat. Eram înghesuiți și puteam vorbi între noi șoptit, să ne povestim întîmplările din satele noastre, peste care se abătuseră urgiile stăpînirii. Unii dintre ei, cei care fuseseră cercetați, abia se țineau în capul oaselor și-și scoteau vorba gîfîit, parcă din adîncuri. Bătuți atunci cînd fuseseră ridicați din sat, bătuți cînd fuseseră cercetați, ca să-i silească să se recunoască vinovați sau să spună care au fost aținătorii și căpeteniile răscoalei.

Ascultîndu-i, pătimirea mea de pînă aci mi se părea lucru de nimic. Auzisem de la cei arestați în urma mea că-mi răscoliseră casa căutînd să-mi găsească însemnări sau cărți care să mă învinuiască. Soția, ca să scape de înjurăturile ofițerului și gradaților, fugise pe la careva dintre rude, lăsîndu-și casa pustie. Ceea ce auzeam acum însă le întrecea pe toate. Povestea învățătorul Poenaru. Cu glasul slăbit, cu popasuri dese în care să-și recapete respirația. Aș fi vrut să-l rog să-și cruțe puținele puteri pe care le mai avea, el însă se îndărătnicea să-și descarce sufletul de obida care-l apăsa. Era, ca și mine tînăr, venit în învățămînt numai cu gînduri de bine pentru luminarea oamenilor, pentru îndreptarea relelor care bîntuiau satul. Și, prin asta, dușman al arendașului, care se vedea stăvilit în nelegiurile lui. Găsise acum prilejul să-l înlăture, și se bucura văzînd că a izbutit. După potolirea răscoalei, deși nu fusese păgubit cu mai nimic, îl învinuise că el, și numai el, învățătorul, le fusese aținător oamenilor și-i îndemnase să-l fugărească și să-l jefuiască de agonisirea vitelor și bucatelor.

Și minciunile lui au rămas crezute.

Povestind, i se uscase cerul gurii, și de nicăieri nu putea găsi un strop de apă. Cu glasul mai scăzut a continuat totuși:

— Eram în clasă și făceam lecțiile cu elevii, cînd au năvălit jandarmii să mă ridice. Mi-au pretins să stau în fața lor în poziție de drepți, și așa, fără să-mi dea răgaz să scot o vorbă de apărare, au început să mă lovească pe întrecutele cu pumnii și palmele, însîngerîndu-mi fața. Copiii s-au speriat și au început să țipe, căutînd să sară pe ferestre și să fugă.

Se vede că-l loviseră și în coșul pieptului, că-l îneca tusea. Și-a plecat capul pe genunchi, ca să se liniștească, sau ca să-și acopere lacrimile izvorîte din aceste dureroase amintiri. Am făcut atunci greșeala să-l întreb dacă a fost chemat pentru cercetări. Poenaru și-a ridicat mîna și a scuturat-o, semn că de asta nu vrea să-și mai aducă aminte. M-a lămurit însă un țăran de alături:

— Cînd a venit de acolo nu se mai ținea pe picioare, și l-au adus tîrîș. Ca pe noi toți, de altfel, care am trecut prin iadul ăsta!

Se lăsase înserarea și oamenii continuau să vorbească între ei. Își povesteau necazurile, toate parcă la fel. Din vorbele lor, pe care căutam să le prind în auz, înțelegeam amărăciunea vieții pe care o duceau. Printre ei se auzea unul care spunea:

— Calul bate din picior cînd îi este sete, vita cînd mugește cere nutreț. Dar noi, cei care flămînzim, cum putem altfel să ne cerem, pentru noi și copiii noștri, dreptatea?

— Așa este, însă, vezi bine că am dat de năcaz.

— Văd, dar sămînța aruncată pe ogor pînă nu putrezește, nu face rod. Ne vor omorî pe noi, vor veni copiii noștri și vor avea altă viață.

Auzisem că în Băilești răscoala fusese mai viforoasă, și s-a întîmplat să intru în vorbă cu un țăran din partea locului. Era îmbrăcat cu nădragi largi, din dimie groasă bătută la piuă, cu palme de om muncit și față încruntată. După vorbă, părea să fie de pe lîngă Dunăre. L-am întrebat așa ca să fim auziți numai între noi.

— Dumneata ești din Băilești?

— Da.

— Pe la dumneavoastră s-a tras cu puștile?

— Cu puștile mai puțin, în schimb cu tunurile... Ne-au prăbușit peste o sută de case, ne-au ars nutrețurile rămase de peste iarnă, și ne-au omorît femeile și copiii, bătrînii care nici măcar nu s-au

putut mișca din casă. Așa au vrut domnii, și noi nu mai putem spune nimic... Am un băiat în Moldova și lucrează undeva într-o gară, și după cum îl știu de vrăjmaș boierilor, mă tem să nu-l fi închis sau împușcat! Și de aflat, n-am de unde să aflu.

— Păi, asta a fost o răscoală a celor de la sate, i-am spus. Dacă lucrează în gară...

— Așa-i! Dar n-ai auzit că în multe locuri muncitorii orașelor s-au ridicat pentru dreptatea țăranilor? Ca să nu ne mai bată și să nu ne omoare degeaba. De frica lor știu domnii mai mult decît de-a noastră.

A intrat în vorbă și unul de alături, care pînă atunci părea că doarme și nu ia seama la șoapta noastră.

— Cum să nu țină cu noi, că doar și ei, lucrătorii de prin fabrici, de prin gări, tot de la sate au pornit. Sînt frații noștri și suferă ca și noi, silnicii și nedreptățiți din partea boierilor de la oraș.

Omul vorbea repezit, cu durere în suflet. S-a aplecat și mai mult spre noi și a adăugat:

— Într-o gară din Moldova muncitorii au deschis vagoanele cu arestați.

Fără voie am privit toți trei spre ușă. Rămînea ferecată, n-avea cine s-o deschidă.

Treptat camera de închisoare s-a învăluit în întuneric. Avea un bec în mijlocul tavanului, nimeni însă n-a îndrăznit să-l aprindă.

Începuse să mă prindă grija zilei de mîine, cînd voi fi chemat la cercetări, și somnul nu se lipea de mine. Aveam în fața mea fereastra prin care puteam să privesc cerul încărcat de stele și mă ușuram la gîndul că mă pot bucura, asemenea oamenilor liberi, de frumusețile lui. Același cer care arcuia și peste satul nostru, la care priveau în acel ceas părinții și femeile noastre.

Glasul alungit al sentinelelor m-au smuls din închipuirile mele.

— Numărul unu, bine!... Numărul doi, bine!...

Mi-am răzimat și eu capul pe genunchi, și n-am întîrziat să adorm. Și nu m-am trezit decît atunci cînd oamenii au început să se vaite mormăit de închirceala picioarelor. De dincolo de ușă se auzea zdrăngănit de sabie, semn că ofițerii cu cercetările veniseră să-și

începeapă slujba. Am amuțit cu toții, cuprinși parcă de îngheț. Așteptam să se deschidă ușa și să apară jandarmul cu lista după care să-i strige pe cei cărora le venise rîndul. Parcă într-adins ca să-mi prelungească chinurile așteptării, pe mine nu m-a strigat. De la noi din Buzducu i-a strigat numai pe doi. S-au îndreptat spre ușă și parcă într-adins s-au șters de mine. Le-am șoptit:

— Curaj, nene Ioane... Curaj Stane...

— Și curajul ăsta are o margine, dascăle!

Cînd s-au înapoiat, aveau obrajii roșii. Erau totuși veseli, de parcă nu li se întîmplase nimic.

— Cum a mers, fraților?

— Bine, dascăle. Dumnealor au scris ce au vrut, și noi am iscălit prin punere de deget. Că dacă era să ne punem contra, ne alegeam cu frîngere de oase, și tot acolo ajungeam!

Jandarmul mi-a strigat numele, și nu mi-a mai rămas timp să aleg binele din rău.

M-am găsit în fața unui căpitan mustăcios care să mă judece, a unui plutonier care scria procesele verbale, și a doi jandarmi al căror rost nu l-am înțeles de la început.

— Ce meserie ai?

— Învățător.

— Aha! Mă miram să fi fost altceva. Popă, învățător, ațîțător la răscoală... Să-mi spui cine a fost cel care a pus foc conacelor? Din îndemnul tău, firește.

— N-am îndemnat pe nimeni la un astfel de lucru, și nu-i știu pe vinovați!... Am stat în casă în ziua răscoalei cu care n-am avut nici un amestec.

Căpitanul a rîs sec și s-a adresat celor doi jandarmi, care parcă numai asta așteptau.

— Ia vedeți, măi băieți, poate că-l faceți voi să-și aducă aminte!

Atunci mi-am dat seama de rostul celor doi jandarmi, care stau parcă la pîndă. Din cîțiva pumni m-au trîntit cu fața la podea. M-au lovit cu vinele de bou, m-au pisat cu cizmele. Cînd mi-am ridicat capul, l-am văzut pe căpitan pufăindu-și țigara și răsucindu-și mustața. După care am leșinat.

— Mai mișcă, mă?

— Mai mișcă, domnu' căpitan!

— Asta înseamnă că nu i-a fost de ajuns!

S-au repezit din nou cu vinele de bou și să mă joace cu picioarele. Și nu s-au oprit decît atunci cînd plutonierul care scria declarația mea, a spus că este gata.

— Semnează, banditule.

Am iscălit, fără să știu ce.

— Să fie transferat la penitenciarul tribunalului, pentru judecată, cap de răscoală, otrăvirea cugetelor, jefuitor și ucigaș. Ești afară, criminalule!

Astea au fost vorbele cu care bravul căpitan m-a petrecut pînă m-a văzut ieșit pe ușă.

★

Peste două zile am ajuns și la ușa judecătorului de instrucție. Zdrobit din bătăi, fără nici un fel de nădejde de scăpare, încăput în ghearele unor oameni în fața cărora zadarnic ai fi încercat să-ți dovedești nevinovăția. Eram mai mulți aduși pentru cercetări, și în jurul nostru se adunaseră soțiile, părinții și copiii noștri ca să ne poată vedea. Plîngeau și ei, plîngeam și noi. Din mijlocul lor s-a desprins chipul rînjit a lui Aurică.

— Să te văd acum, dascăle, pe unde ai să scoți cămașa! Că dinspre partea noastră, ești aranjat.

Eram între pușți și nu puteam să-i răspund așa cum se cuvenea.

L-au huiduit și l-au înjurat oamenii, el însă a îngroșat obrazul și a rămas pe loc. Ținea să vadă pînă la urmă ce se va alege de noi.

În ușă a apărut grefierul, ca să facă liniște și să ne strige pentru cercetări.

— Să intre învățătorul din Buzducu.

Mi-am rotit privirile peste cuprinsul biroului, ca să-mi dau seama la ce mă pot aștepta. Judecătorul, un om slăbuț, între două vîrste, grefierul la fel. Și nici un jandarm, fapt care m-a liniștit puțin.

— Ai aici în dosar o declarație dată la primele cercetări, prin care

te recunoști vinovat că ai îndemnat oamenii la răscoală, că te-ai pus în fruntea lor și împreună cu ei ai spart hambarele cu bucate, ați luat porumbul care se găsea pe cîmp, făcut grămezi, și ați dat foc conacelor proprietarului și arendașului.

— Nu este nimic adevărat, domnule judecător!

— Dar această declarație e semnată de dumneata, și ca învățător și știutor de carte ai putut s-o citești.

— N-am citit-o și nu mi-a fost citită. Am iscălit-o și atîta tot.

— Nu pot crede una ca asta.

Cum puteam să-i fac altfel dovada? Mi-am scos haina și cămașa de pe mine, dezgolindu-mi pieptul și spatele. Și le-am dat timp să mă privească și să-și dea mai bine seama de chinurile prin care am trecut. Eram peste tot vînătăi și răni adînci care începuseră să se acopere de puroi.

— În condițiunile astea, domnule judecător, oricare în locul meu ar fi iscălit orice i-ar fi pus înaintea ochilor. Vă rog să-mi iertați necuviința, însă am socotit că undeva trebuie să se știe despre sălbăticiile care se petrec, împotriva legilor și a omeniei.

Au rămas amîndoi tăcuți, poate ca să-mi lase timp să mă îmbrac, sau mai degrabă ca să-și iasă din tulburarea sufletului.

— Te rog să stai pe scaun. Am citit dosarul, și știu faptele de care te învinuiește proprietarul, arendașul și primarul. Aș vrea să-mi spui dumneata acum, cu ce s-au făcut ei vinovați față de săteni, așa ca să stîrnească răscoala?

— Cu tot ce poate născoci un suflet înrăit. Primarul, un bețiv, după povața proprietarului n-a dat, ierni la rînd, lemne de foc pentru școală. În felul ăsta urmărea s-o închidem. Sătenii, înțelegîndu-le mișelia, au trimis, zi de zi, copiii cu cîteva brațe de lemne cu care să încălzim sala de clasă. Am găsit școala ruinată, și tot sătenii au venit și au dres-o, au curățit-o și au văruit-o. Și asta i-a supărat. Am stăruit să facem o cooperativă în sat, ca oamenii să nu mai fie jupuiți și înglodați în datorii de către cîrciumar, care nu e altul decît băiatul arendașului. Am scos de la conducerea băncii populare pe primar, și l-am înlocuit cu un om cinstit. Asta nu i-a convenit nici proprietarului, nici arendașului, nici primarului, care împrumutau oamenii

cu camete grele, și-i îndatorau să le facă munci fără plată. Am vrut să smulg moșia din mîna arendașului, și să fac ca pămîntul să fie muncit de obștea sătenilor, și domnul Tache, proprietarul, prin oamenii lui, s-a pus de-a curmezișul. Văzîndu-mă pornit să mă împotrivesc la toate tîlhăriile lor, au hotărît să mă omoare. Și au tocmit un om, pe servitorul școalei, să mă spintece cu cuțitul. Îl știau pelagros și fără răspundere în fața judecății, și l-au amăgit că-i dau un rachiu și un pachet de tutun dacă mă omoară.

— Un rachiu și un pachet de tutun...

— Da, domnule judecător. Pentru nelegiuiții ăștia, viața unui om hotărît să ajute la ridicarea satului, nu prețuia mai mult!

— Un rachiu și un tutun...

— Poate vi se pare de necrezut dacă vă spun că a doua zi cînd m-au văzut teafăr, Aurică, arendașul a căutat să se despăgubească de cheltuiala făcută, luîndu-i nenorocitului aceluia cureaua de la pantaloni.

Nu mai aveam răsuflețul omului sănătos, și am făcut un popas de odihnă. Grefierul uitase să aștearnă pe hîrtie mărturisirile mele, judecătorul își aplecase ușor bărbia spre piept.

— Dar grămezile de porumb le-au furat?

— Nu, domnule judecător, nu le-au furat... Era un drept cuvenit după munca lor, și puteau să și-l ia. Sîntem în mijlocul lunii martie, și nici proprietarul, nici arendașul nu le împărțise oamenilor partea care li se cuvenea. Și asta numai în batjocură, ca să-i vadă flămînzi și îngenunchiați la scara conacului, cerșind să le dea cîte un bănicior de porumb. Peste islazul vitelor au trecut cu plugul, pămîntul școalei l-au cotropit, domnul Tache a intrat cu gardul conacului peste mormintele cimitirului. Ca să le fure oamenilor ultimul bănuț din pungă îi încarcă la catastif cu datorii închipuite, le face procese și-i poartă pe drumuri la judecăți, îi pune la amenzi că nu și-au scos căciula din cap ca să-i salute sau că i-au vorbit de rău cîndva.

Oamenii nu i-au mai putut răbda, și s-au răsculat, socotind că în felul ăsta vor scăpa de toate prigonirile îndurate pînă aci.

Ascultîndu-mă, judecătorul își ținea capul tot aplecat spre piept, cu ochii pe o coală de hîrtie pe care nu era scris nimic și nu avea ce

citi. Se vedea că se găsește încurcat într-un hățiș de gînduri din care căuta să scape. Cînd și-a săltat capul i-am putut citi în priviri tulburarea.

— Au fost împușcați mulți oameni din satul dumitale?

— Nu știu. Dacă voi scăpa de aci am să mă duc în cimitir să le număr mormintele și să le citesc numele de pe cruci.

Nu mai aveam ce să-i spun, nu mai avea ce să mă întrebe.

— Domnule grefier, te rog să dai o ordonanță de neurmărire și de punere în libertate imediată. Lasă-mi dosarul aici. Motivarea o redactez eu.

S-a ridicat în picioare și mi-a întins mîna zîmbind fluturat.

— Cîteodată este greu, în vremurile de acum, să judeci cu dreptate. Domnule grefier, să vină următorul. Și spune-i gardianului că dumnealui este liber.

★

L-am văzut pe Aurică holbîndu-și ochii și tremurîndu-și buzele, ca la o veste care-l înspăimînta. Și i-am auzit glasul care mă petrecea din urmă.

— Ai avut noroc, dascăle, dar nu las eu lucrurile așa. O să vadă el, domnul judecător...

★

Era către sfîrșitul lunii martie și de sub frunzișurile uscate ale pădurii răsăriseră ghioceii, se presărau smocuri de brîndușe. De obicei în acest timp argații boierești colindau satul și strigau la porțile caselor să iasă oamenii pentru arătură. Cîmpul se împînzea atunci de pluguri trase anevoie de vite care se clătinau de slăbiciune și îngenunchiau pe brazde, așa cum, din lipsa de nutreț, ieșiseră din iarnă. Plesniturile de bici și ocările ajutau prea puțin, și oamenii trebuiau să tragă mai mult cu piepturile și cu brațele ca să poată răscoli pămîntul.

În primăvara asta, peste șesul cîmpului nu se mai vedea nici un

om ieșit la muncă. Și prin sat nici un argat care să strige poruncile boierești.

Se zvonise că m-am întors acasă, și curtea mi-a fost năpădită de oameni. Nu atît ca să mă întrebe dacă m-am ales cu vreun beteșug sau pedeapsă, cît ca să afle ce mai știu despre ai lor, care se găseau încă închiși.

Le-am spus numai lucruri care să le dea nădejdea că s-ar putea ca pe curînd să-i vadă acasă.

Și i-am sfătuit să iasă la aratul și semănatul de porumb, ca să nu rămînă în toamnă fără mămăligă. Și să-și trimită a doua zi copiii la școală.

Cînd m-am văzut din nou la catedră, cu clasa plină de școlari, mi-am simțit ochii înlăcrimați. Îmi aduseseră buchețele de flori, culese în ajun din pădure și se uitau la mine ca să vadă dacă mă bucură. Le-am mulțumit, povățuindu-i ca toată volbura trecută peste viața satului, s-o facă uitată. Vorbă de prisos, întrucît știam că printre ei se găsesc destui care-și aveau părinții închiși sau împușcați și nu se puteau împăca lesne cu gîndul să nu-i mai vadă.

I-am pus să cînte, mai mult ca să le readuc în suflete seninătatea copilăriei. Un cîntec știut, pe care altădată îl intonau cald, cu voioșie. De data asta vocile lor mi-au părut uscate:

Ce e mai dulce
Ce e mai frumos
Ca o zi de primăvară
Cînd pe cer se văd în zare
Fîlfîind din aripioare
Păsărele cîntătoare
Și-n livezi de floare pline
Roiurile de albine
Care-au colindat
Și au sărutat
Cupele de miere pline.

Era, firește, cîntarea unei primăveri după închipuirea poetului, fără nici o legătură cu aceea a anului 1907.

După ce am terminat programul am luat florile și m-am îndreptat cu ele spre cimitir, ca să le pun pe mormintele celor uciși în răscoală. Drumul trecea prin fața conacului proprietarului, și nu putea fi ocolit. Parcă așteptîndu-mă, domnul Tache sta în poartă și-și făcea socoteala pagubelor privind zidurile înnegrite de foc, grajdurile și hambarele cu ușile scoase din balamale, curtea peste care se părea că bătuse un vînt al pustiului. Cînd am ajuns în dreptul lui, mi-a rînjit fioros și mi-a arătat cu mîna înfățișarea conacului.

— Oprește-te puțin, dascăle, ca să-ți vezi isprava!

Răspunsul potrivit nu l-am lăsat să întîrzie. Am întins mîna și eu și i-am arătat mormintele proaspete ale celor uciși, care, ca un făcut, se înșirau de-a lungul gardului boieresc.

— Privește-ți și dumneata isprava, boierule! Și adu-ți aminte că după arătarea dumitale și a arendașului au fost uciși. Cine i-a îngropat în coasta conacului, a știut ce face. Ca să-i ai mereu în priviri, și să-ți aduci aminte de toate nelegiuirile cu care ți-ai împovărat sufletul și le-ai amărît viața. Conacul ăsta și tot ce a fost în jurul lui din munca lor au fost făcute, a celor pe care te-ai bucurat să-i lași flămînzi și să-i asuprești, să-i vezi acum în temnițe și sub mușuroaiele de pămînt. Ia seama, boierule, că s-ar putea să-ți mai facă și altă judecată.

— Asta este o amenințare?

— Nu, boierule, o povață de care bine ar fi să ții socoteală!

Cînd și-a ieșit din uluială, mi-a rînjit din nou. Și m-a întrebat în batjocură, sau numai ca să schimbe vorba:

— Și acum încotro ai plecat, dacă nu te supără întrebarea?

— Să pun florile astea pe mormintele pe care dumneata le-ai săpat. Mă tem că n-o să am destule ca să le pot împodobi după cum li se cuvine.

— Învățătura de carte te-a zăpăcit, dascăle! Și cu ea ai să zăpăcești și puii ăia de opincari, cu care ai umplut școala!

— Și de care, firește, te temi că nu se vor mai lăsa prostiți și au să te țină din scurt cu socotelile!

L-am lăsat să bodogănească, și am intrat în cimitir. Din căldura soarelui pămîntul prăvălit peste morminte aburea, închipuind, parcă,

răsufletul morților. Le-am pus la căpătîie cîte un buchețel de flori, le-am citit numele pe crucile de lemn. În dreptul mormîntului lui Dinu Vornicul am zăbovit mai mult, căutînd să-i reînviu chipul, așa cum l-am cunoscut. Și am lăcrimat ca după un frate în care-mi aveam nădejdea că voi fi ajutat să risipesc tot mai mult din negurile care învăluiau satul.

★

Ascultîndu-mi sfatul, oamenii începuseră să-și pună plugurile în brazdă. Presărați în cîmp mai rar, îndemnîndu-și vitele mai domol, făcînd popasuri dese pentru odihnă.

Cîte unul dintre ei ținea pasul boilor cîntînd, asa ca să-și răcorească sufletul:

Bate-i doamne pe ciocoi,
Cum ne bat și ei pe noi...

Cîntecul i se risipea în văzduhul în care nu se găsea cine să-l asculte. Brazdele, mai mult zgîriate, se aplecau în felii subțiri. Vitele se poticneau istovite de traiul de peste iarnă. Argații boierești îi priveghiau de la distanță, cu teama de a se vedea șfichiuiți pe spinări cu bicele. Furia cu care se desfășurase răscoala le stăruia în minte și nu-și ieșiseră încă din spaime. Mai venise încă un jandarm, însă de cum se însera nici unul dintre ei nu mai ieșea pe uliță. Cît despre proprietar și arendaș se răspîndise vorba că au cerut să li se trimită cîte o mitralieră, cu care să se apere în cazul unei noi răbufniri a răscoalei. Primarul nu mai intra în cîrciumă, și se îmbăta acasă.

Cîrciuma arendașului parcă-și scoborîse tavanul, oamenii veneau puțini, beau de osteneală, tăcuți, cu gîndul la necazurile lor, la cei împușcați sau rămași închiși în temnițe, la felul în care să-și împace foamea, a lor și a copiilor, în ziua de mîine.

Pufăiau cu toții din tutun cu miros acru, sorbeau din pahare căutînd să nu li se isprăvească băutura prea repede. Cîrciumarul se părea că bolește, și nu-i mai batjocorea pe mușterii.

Cînd dintr-un ungher al cîrciumii s-a auzit scîrțîit de scripcă, oamenii și-au ieșit din toropeală și și-au îndreptat privirile ca să ia seama lăutarului. Nu era din satul lor, și nimeni nu l-a cunoscut. Era uscățiv la chip, mai mult dezbrăcat decît îmbrăcat. Își ținea bărbia aplecată pe lăută, și cîntecul lui părea parcă poruncit pe potriva sufletului oamenilor. Trăgea cu arcușul pe strune, și îi împlinea înțelesul cu vorbe de el ticluite.

Pînă la urmă oamenii și-au dat seama că se abătuse prin sat mînat de foame, și că trebuie miluit. Cîntecul lui însă merita mai mult. Nimeni nu și-a mai dus paharele la gură, și s-au simțit înțepeniți pe scaune.

Arendașii sînt prea răi
Nu vor să știe de noi
La noi una, la ei trei
De-aia ne-am chitit pe ei.
Că ne lua una și una,
La tot pogonul, găina.
Cînd mergeam la socoteală
Mai datoram încă-o vară.
Ce să mă fac frățioare,
Că mi-e gîndul la pogoane
Că-mi mor copiii de foame!
Pentru o vacă ce aveam
Toată vara îi munceam.
Venea țăranul la scară
Cu căciula-n subsuoară
Și mi-l da pe ușă-afară.
Împărate,
Luminate,
Fă-ne și nouă dreptate
C-ai ars țara jumătate.

Și-a zgîndărit coardele scripcei, ca să-și ia răgaz de răsuflat și să-și aducă aminte despre ce mai avea de povestit.

La Băilești cînd sosea
Armata se întocmea
Ocol comunei că-i da...
Tunurile le-așeza
Și începea a trăgea
Casele mi le-aprindea
Lumea se înspăimânta
Și cîinii schelălăia.
La Mălăești, la Nae Pop
Au curs gloanțele potop
Și-au făcut mare omor
Curgea sîngele izvor
Mai rău ca la abator.

Unul dintre oameni i-a întins un pahar în care-i mai rămăsese un rest de rachiu. Lăutarul l-a dat în lături, căutînd să-și isprăvească cîntecul.

Armata noastră, armată
Tot un sînge, tot o soartă,
Trage-n mamă, trage-n tată
Că așa e comandată
Și-i șade șeful în spate
Dacă nu trage, îl bate
Ba-l condamnă și la moarte.
Foaie verde de trifoi
O veni vremea de-apoi
Să punem primari din noi
Și să-i judecăm pe ciocoi.

Cînd l-au văzut cu cîntecul sfîrșit s-au căutat în chimire și i-au pus fiecare cîte un gologan în palmă.

Scripcarul a plecat și nimeni nu s-a întrebat de unde venise, încotro s-a dus și unde și-a făcut somnul de peste noapte. Pare-se că umbla din sat în sat și acolo unde găsea oameni adunați, le cînta povestea cu răscoala.

După pîrîciunea cîrciumarului jandarmii l-au căutat a doua zi, însă nu i-au mai dat de urmă.

★

— Ei, dascăle, acum ce ți-ai mai pus în gînd să faci, așa ca să pricopsești satul?

Era glasul domnului Tache, care mă ajunsese din urmă. Mi-am întors capul și am răspuns domol, aproape prietenește:

— Sînt destule de făcut, domnule Tache. După ce mi-oi vindeca trupul din bătăile pe care știi bine că le-am suferit la cercetări, m-am înțeles cu oamenii să mărim școala cu încă o sală de clasă, să ridicăm, cu ce ne-om înlesni, un cămin cultural, să începem un curs de seară pentru neștiutorii de carte. Pentru rest, om mai vedea...

Socotind că l-am înveninat destul, l-am salutat ca pe un om care te încurcă din treburi și vrei să scapi mai repede de el.

— Aș fi vrut să stau mai mult de vorbă cu dumneata, dascăle! Vino pe la mine, la conac...

— Mai sigur mă găsești dumneata la școală, domnule Tache. Și anume, în recreația mare, cînd sînt mai liber.

Spuneau oamenii, care s-au întîmplat pe aproape, că domnul Tache, proprietarul, m-a petrecut din urmă cu o înjurătură, lucru care nu m-a mirat, socotind-o pe potriva nădufului pe care-l simțea.

★

Terminasem de citit caietul și căutam să-mi ies din tulburare. Chipul dascălului Nicu mi se limpezea mai mult ca totdeauna în minte, cu trăirea lui presărată de lupte neobosite, cu înfrîngerile și înălțările legate de slujba lui de luminător al satului. Cînd s-a apropiat mama de mine, nu i-am simțit pașii.

Era bătrînă, mărunțică la trup, cu mersul parcă plutit. De muncit însă, muncea mai mult decît o îndatorau puterile și vîrsta. Îmi crescuse băiatul, singurul pe care-l aveam, și se bucura nespus știind că din spița dascălului Nicu sta să lăstărească încă un învățător. În închi-

puirea ei mă vedea tot ca în anii copilăriei mele, și nu știa cum să mă îngrijească mai bine.

— Ce treburi ai avut Ionică, și cum de nu te-ai culcat pînă la vremea asta? Că, iacă-tă, a început să se lumineze de ziuă!

Mi-am aruncat privirile spre fereastră, și mi-am dat seama că vremea trecuse pe nesimțite, și că cerul începuse să albăstrească dinspre ziuă. Și, iarăși, că mama rămăsese trează întreaga noapte, îngrijorată de neodihna mea. M-am lăsat moale pe spătarul scaunului, și am zîmbit cu gîndul ca s-o liniștesc.

— Am stat de vorbă cu tata, care mi-a povestit în cuprinsul caietului ăstuia lucruri pe care n-am să le uit niciodată!

— Atunci însemnează că nu ți-ai pierdut vremea degeaba! Ar trebui însă să te odihnești puțin. Știi bine că astăzi este sărbătoarea închiderii de an școlar, și că tu, ca cel mai în vîrstă dintre învățători trebuie să împarți premiile și să ții o vorbire... Și parcă te auzeam că are să mai fie ceva.

— Da, da, o să mai fie...

Răspunsesem cu gîndul plecat în altă parte și vorbele ei m-au făcut să tresar.

— O să mai fie și altceva, mamă, și bine ar fi să vii și dumneata la serbare, ca să te împărtășești, după cuviință, de bucuria la care ai să fii față! O să se deschidă un muzeu, care să înfățișeze viața satului nostru din trecut și de acum. Sînt mărturii despre bordeiele în care au muncit bătrînii noștri, despre traiul anevoios pe care l-au dus, despre casele și gospodăriile ridicate acum cu care oamenii și-au schimbat viața.

Vorbeam pripit și netezeam apăsat cu palma copertele caietului cu însemnările dascălului Nicu. Peste fața mamei mi s-a părut că se astern umbre de întristare.

— Și tu ce ai dus acolo, Ionică?

— N-am dus nimic pînă acum, dar am să duc astăzi. Avem zece învățători tineri, foști elevi ai mei, care s-au arătat cu toții bucuroși pentru astfel de treabă, școlari care s-au întrecut să înzestreze muzeul, după puterile lor, înțelegînd cu toții că este vorba de o înfăptuire cu care satul să se mîndrească.

Nedumerită, mama a ținut să întrebe:

— Și unde ați avut loc să le rînduiți pe toate?

Uitase că acum aveam școală nouă, cu două caturi, și în mintea ei stăruia amintirea vechei clădiri în care își făcuse slujba dascălul Nicu. Cînd și-a venit în fire a clătinat din cap cu tristețe.

— Săracu' taică-tău, de-ar fi trăit să le vadă și el pe toate astea! El care și-a amărît viața de dascăl într-o școală în care abia îți puteai trage sufletul! Singur, chiar atunci cînd școlarii au sporit la număr și-au început să-l prididească, cu copii înghesuiți într-o sală de clasă în care lumina soarelui se prefira săracă prin ochiurile de geam ale ferestrelor.

— Vremurile de acum sînt schimbate, mamă!

— Sînt schimbate, Ionică, de asta îmi dau seama și eu...

*

Am deschis ferestrele, ca să-mi alung în răcoarea dimineții oboseala nopții nedormite, să simt mirosul de grîu copt care se alungea din clăile cooperativei agricole, al fînului din coasa a doua care se usca pe postațe, aburul pămîntului care se ridica din mirиștile răscolite în ajun de fiarele plugurilor trase de tractoare. Și să ascult mai bine ciricăitul păsărelelor cuibărite printre frunzele coardelor de viță care-mi îmbrățișa casa și se încărcau de ciorchinele de struguri.

M-am îmbrăcat grăbit, cu gîndul să străbat în lung ulița care se croia pe mijlocul satului, și să privesc, o dată mai mult, noua rînduială a caselor. Erau cu toate schimbate, și nimic nu mai era rămas din cîte se cuprindeau în însemnările dascălului Nicu. Case ridicate pe temelii de piatră, acoperite cu țigle, curți îngrădite cu garduri primenite din vopsea, cu uluci printre care se vedeau straturi de flori care sticleau picurate de rouă. Prin ferestrele care începuseră să se deschidă se auzeau cîntecele de înviorare ale aparatelor de radio, în porți oameni îmbrăcați sărbătorește așteptau să vină ceasul cînd să se îndrepte către școală, unde aveau să se bucure de bucuria copiilor care-și încheiaseră încă un an de învățătură. Mergeam domol, ca să nu-mi scape nimic nevăzut. Le știam pe toate, mi se părea însă

că acum le văd întîi. Însemnările dascălului Nicu îmi cutremuraseră sufletul, și drumul ăsta, cu tot ce mi se presăra în cale mă liniștea. Casa în care mă născusem, după cum era de șubredă se prăbușise, și pe locul ei pămîntul fusese netezit și semănat cu iarbă și flori, cu tei care-și răspîndeau parfumul și bolteau deasupra băncilor de popas, închipuind o adevărată grădiniță de odihnă. M-am oprit mai îndelung în dreptul ei, și mi s-a părut că chipul tatei se ridică dintre straturile de flori și-mi zîmbește împăcat. O înfăptuiseră pionerii școalei, copiii pe care-i iubise trăind, și le dorea din străfundul sufletului o viață neumbrită de lipsuri și îngrijorări. Aș fi vrut să-mi lungesc mersul pînă la vechile conace boierești, prefăcute acum în magazine cu vitrine largi, ca să le privesc din nou rafturile încărcate cu de toate. M-a întîmpinat însă glasul primarului satului, oricînd gata să sprijine munca oamenilor de bine, care mai în glumă, mai în serios, mi-a amintit că mi-am încurcat drumul, și că este timpul să mă îndrept către școală. Am rîs amîndoi și ne-am întovărășit ca să ajungem la locul unde eram așteptați.

De cum ne-am apropiat de școală, i-am putut vedea curtea și scările de la intrare înțesate de lume. În față, o întreagă armată de pionerі, cu buchete de flori în mînă. Buchete de maci de cîmp, de romanițe și trandafiri. Înainte de a ajunge printre ei au năvălit peste mine și mi-au pus florile în brațe, iar unul mi-a urat sănătate și ani îndelungați, ca să pot ajuta și mai departe la luminarea satului. În capul scării am zărit-o pe mama. Își scosese batista și-și ștergea lacrimile care-i șiruiau pe obraz.

Cînd ne-am văzut intrați în camera muzeului și trebuia să rostesc cuvîntul de deschidere, mi-am simțit glasul sugrumat de emoție. Jur-împrejurul pereților se înșiruiau o sumedenie de fotografii și obiecte, care mărturiseau întreaga istorie a satului. M-am adunat în puteri, și scoțînd din buzunar caietul cu însemnările dascălului Nicu i l-am predat unuia dintre învățători, cu rugămintea să-l citească școlarilor, ca să afle și ei despre volbura răscoalei care ne-a

bîntuit țara și satul, în năzuința țăranilor de a apuca vremurile pe care le trăim acum. După care să-l așeze în rîndul celorlalte mărturii care stau față și trebuie să le cercetăm cu evlavie.

Rostind anevoie aceste puține cuvinte, mi s-a părut că în mijlocul nostru se amestecă duhul dascălului Nicu, al lui Dinu Vornicul, al tuturor morților care au căzut răpuși de gloanțe în timpul răscoalei, sau le-au putrezit oasele prin temnițe, ispășind îndrăzneala de a cere o dreptate pentru cei apăsați și vitregiți.

Am împărțit premiile zîmbind, cuprinzînd în priviri tineretul ăsta nou care se născuse sub o altă zodie, și se asemuia aidoma visului de-o viață al dascălului Nicu.

Lector: VINICIU GAFIȚA
Tehnoredactor: VALERIA POSTELNICU

Apărut 1973 Comanda nr. 252. Tiraj 55.300 Broșate 53.300 + legate 1/1. 2000. Coli de tipar 4

Tiparul executat sub comanda nr. 332 la
Întreprinderea poligrafică Sibiu